

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor** tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Az evangéliumi bátorság.

(Irta és elmondta a debreceni hittanszaki önképző társulat 9-ik protestáns estélyén **Dr. Baltásr Desső** lelkész.)

A bátorság a lélek ereje. A materialisták idegerőnek nevezik; de talán a lélek eme rideg tagadóit egy tételüknel sem lehet könnyebben megfogni, mint ennél. Tarthatatlan álláspontjuk silányságát meglepő világossággal leplezi le tételüknek a gyakorlati példákon vallott kudarca. Számptalan eset ad bizonyosságot a felől, hogy hajókötélszerű idegzet is legpoltronabb gyávaságnak szolgál anyagi hálózatául; míg más oldalról fényes példák igazolják, hogy a legfinomabb hatásra is izgékonyan visszaható hajsza-idegzet kiállja, sőt megdicsőült állhatatossággal küzdi keresztül a bátorság legborzalmasabb tűzpróbáit is. Az isteni bölcsesség forrásából, Jézus evangéliomából reá olvashatjuk az örök igazság egyik tételét: „*a test nem használ semmit, a lélek az, mely megelevenít.*“

A gyakorlati tapasztalás kényszere szorította rá a tagadás ösztönétől telített világot, elfogadni létezőnek azt, a mit a maga valójában nem lát, de a mihez, mint eredő okhoz hatásaitól, mint okozatoktól csavarszerű erővel kényszerítették az elismerés, és ez a lélek, melynek — mint mondtam — a bátorság ereje.

Míg más erő a hanyatlás és megsemmisülés törvénye alatt áll; addig a léleknek ezen az erején, csak mint növelő, hatványozó elem érvényesülhet a változás. A melyik bátorság elernyed magától, a talapzatról, — ha ideig óráig is — eltolatik, az ingadozással félelemmel bizonyos percentre kiegyezik, ott csak látszat volt, csalékony lelkiállapot; nem pedig valóság, komoly alappal, tartalommal és céllal. És ez a tünet átvezet bennünket a lélek erkölcsi tartalmának kérdéséhez, a melylyel áll vagy esik, marad vagy elvész a bátorság is. Ha a bátorság elemzésével nem járunk bölcséleti mélyen, felfogá-

sával, méltatásával eszményi magasan, hanem csak a hétköznapi felfogás felületen színvonalán maradunk, úgy találjuk, hogy van a rossz léleknek is a jó léleknek is bátorsága.

A rossz lélek bátorsága a sötétben otthonos; ennek rémei, szennye, borzalmi képezik élet-elemét, táplálékát, gyönyörűségét; ennek leple alatt méri ki útjait, szedi össze terveinek fonálát, valósítja meg céljait. A világosság elé tette-tésből tart fedező fátyolt; a nyilvánosság előtt vakmerőn bírálja, szólja, itéli azokat, a mikben legnagyobb bűnös önmaga. A telkiismeretbérő érdekek ügyes kihasználásával, a bűnök kölcsönös titoktartásának fordított szentségével ünneplő uszályt igyekszik magának biztosítani. A frivol tréfák sikamlós, a meghamisított igazság teker-vényes útjain mindenkit meg akar keríteni sötét világnézletének; csak hogy az erkölcsi rend megteremtendő fordítottjában, a visszás mérle-gen ő lehessen a legsúlyosabb. A hasonlókkal szemben fölényes, a jókkal szemben kihívó; csak hogy kizárjon minden hozzáférhetést, megfélemlítsen elnémitson minden gyanút. Az örökös tette-tésnek ebben a feszített munkájában kiváló gondja van reá, hogy kerülje önmagát. Sajátmagával szembesülni a legkinosabb; mert a magányban hallhatókká lesznek a lelkiismeret csendriasztó háborgásai; ezért a világ zajában, küzdelmeiben, társaságok kacagása, zenéje, pohárcsengése közt üdítőbb csendességet talál, mint titkon behajtott ajtója megett, magános szobája otthonában, a hol nem lehet sem önmagát elkerülnie, sem Istent elfelejtenie. Ilyenkor minden gondolat be-felé irányul, a lelkiismeret szűrő tekintete per-zsel s a nagy bíró intőn, komolyan félelmesen megje-enik. És ekkor, a ki ott künn sértetlen lábbal futott végig a köztétele borotvaútján, a sátán lángeszével minden vetett hálót szépen elkerült, szemébe kacagott a fenyegető igazság-nak, változatlan arccal, biztos kezekkel tette meg

a legvakmerőbb kockázatot: önmaga előtt sápad, fuldokol, összerogy. A bátorság vértezett vitéze gyáván, nyomorútan semmisül meg egy láthatatlan hatalom előtt.

Ime ezért mondtam én azt, hogy a bátorság a lélek erkölcsi tartalmával áll vagy esik; azért azt, hogy a mely bátorság fogyatkozni tud, az csak látszat volt, valóság soha. A rossz lélek ugynevezett bátorsága fokozódik, míg a siker útja felfelé viszen; de a mint lépteit feltartóztatja a rémes arcu nemezis, megtorpan s a mit az igazság könyörtelen keze tartózkodás nélkül térítgeti napfényre a szennyeseket, a leleplezés bizonyos fokánál összeomlik, mint egy léha kártyavár, a mely könnyű, de mégis elég súlyos a nyomorúttal erkölcsi tartalom nélküli látszatot porrá összetömi.

A jó lélek bátorsága éppen ellenkező. Ennek világosság a világa, nyitott könyv az élete, egyenes az útja, tiszták az eszközei, bevallott a célja. Erkölcsi tartalmánál fogva biztosítva van a visszafejlesztő változások ellen, a megsemmisülés ellen megoltalmazza az a szent kapcsolat, mely a lelkijét, annak örök forrásával, az istennel, forrasztja össze. Működésének rendszerinti módja a csendes, építő munka következetessége. Erkölcsiért, eszményekért vívott harcában a féltelmetes erő romboló hatalmával is megieleen. Ilyenkor fegyvert fegyver ellen szegez; de sohasem azért, hogy az egyén múlt érdekét, életét mentse meg, hanem, hogy önfeláldozás árán is biztosítsa az igazság diadalát. A veszedelmek fokozzák erejét, a legnagyobb rázkódtatások, próbáltatások között legállhatatosabb akár csak Jézus a Golgotán. A magányban, a lélek magába néző és szálló pillanataiban épületet vesz, a lelkiismeret nyugalma megpihenteti, megtermékenyíti; az Istennel való társalkodás megjutalmazza, felmagasztosítja. Istennel társalogni, az örök-lélek erőforrásából lelkierőt meríteni egy úton lehet és ez az út: *az egy közbenjáró Isten és ember között, Jézus Krisztus*. Lekicsinyelheti, kigúnyolhatja, meg is tagadhatja a felületes világ; de lelkihatását kitagadni, megsemmisíteni nem lesz képes soha. A lélek szükségét ideig-óráig elhallgattathatja az ember, de új éhséggel, fokozódott szomjúsággal fog újra és újra felkiáltani, ennek a feltámadott éhségnek, szomjúságnak nem tehet eleget a világ, melynek törvénye nem a léleknek, hanem a testnek törvénye; ennek kínálva és adva romlandó s a jóllakás után undorító földi javakat.

A lélek szomjúsága, éhsége sokkal elemibb erővel küzd a kielégítés után, mint a testé. A testi szükség, a nyomor, az éhhalál réme fenevaddá teszi az embert; lerombol, megsemmisít

minden akadályt. — álljon az emberből, vagy anyagból — mely közle és a falat kenyér közt vagy: de a rombolásban ki is merül. A lelki szükség pedig egy egész világot képes rombadönteni; de rombolása olyan, hogy tolja előre épülő műveit s a romokat az új teremtés alá temeti; mint azt a keresztyén egyház tette és teszi. Ennek *a lelkiszükségnek elemi ereje* alkotja az evangéliumi bátorságot, ezért az folytonos, mert a lélek szükségét itt e földön, a gyarló emberi testben teljesen kielégíteni nem lehet. Elemi ereje — mondom — de ez az elem nem földi, hanem égi; nem emberi, hanem isteni, mint a hogy a lélek igazi hazája az Ég, teremtője az Isten. Ennek teljes tudatára Jézus evangélioma juttatott tudománnyal, parancscsal, példákkal, csudacselekedetekkel Mária megáldásától fogva a Szentlélek kitöltetéséig.

A lelki szükség elemi ereje, az evangéliumi bátorság arra munkál, hogy nyitva és tisztán tartsa az ember és Isten közötti utat, hogy azon az úton a lélek a maga forrását minden percben fölkereshesse és a test halála után örökre egyesülhessen vele. Az út nyitva és tisztán tartása a világ kísérteteivel való örökös küzdelmet jelent. Ebben a küzdelemben bontakoznak ki az evangéliumi bátorság körvonalai, melyeknek nagyságát nem a testek világra szóló volta határozza meg, hanem az az arány, mely a küzdő ereje és a küzdelem akadályai között van. Az a gyöngye nő, a ki a gúnyolás elöl, melylyel vallásosságát illetik, szelíden kitér, imáját folytatja és látogatja tovább is az Ur házának pítvarit, az a gyöngye nő, a ki szüziségének hófehér fátyolát a kísértet szennye ellen egy visszaütés pillantással megvédelmezi, az evangéliumi bátorságnak épp olyan magaslatán áll, mint az a szellemi nagyság, a ki hatalmával egész bünnös irányzatot megakaszt, letör.

A lelkiszükség elemi erejét gyakorta látjuk lekötve, elaltatva, úgy egyeseknél, mint tömegeknél. Most éppen ennek a szomorú korában vagyunk. Hol vannak az apostolok, kik azt mondanák Péterrel, Jánossal: „*Nem lehet az, hogy a miket láttunk és hallottunk, azokat ne szóljuk; hol a hitvallók, a kik Pállal együtt nem szégyenlenék a Jézus evangéliomát.*“ Dívát lett a külső örült kultusza, melyben az egyszerű tisztesség, a rikító, feltűnő tisztességtelenség kedvéért megáldoztatik; sétányok, báli termék elég bizonyági ennek. Áramlat lett a tönjénfűstöt az evangéliumi lelkesültség tiszta tüzenél, a bálványimádást a lélek és igazság örök Istenének lelki tiszteleténél, templomok fényét, csillogását, papok hódító mosolyát, udvariasságát a vallás nemes egyszerűségénél, komoly méltóságánál többre

becsülni. Szomorú példák templomaink ásitó padjai, a pápás, keresztes templomok tolongó sokasága. Irány lett kicsinyelni, éretlen tréfa tárgyává tenni a vallást, áhitatot, csekély áldozat miatt az egyházat feleslegesnek tartani. Szokás lett pénzért adni és vásárolni lelkeket. Ez a divat, áramlat, irány és szokás az evangéliumi bátorságot lekötözi. Ki merne ezek ellen a templomon kívül is küzdeni? mikor reá olvassák a lesújtó ítéletet: nem „uri“ nem „művelt“, nem „modern“ és több ilyen paragrafusokat a legújabb kori léha társadalom romlott irányelvű büntető könyvéből.

Óh! tisztelt közönség szítsuk fel a lelki szükség elemi erejét! ébredjünk már tudatára annak, hogy a *Szentlélek temploma vagyunk, hogy az Urnak lelke lakozik mi bennünk*, ennek a léleknek pedig aludni nem szabad, ébresszük hát a Jézus evangéliumával, bátorságát annak fényével, erejével vigyük küzdelembe! A lélek és Isten közötti útból tisztítsuk, seperjük el a sok kóros és káros divatot, áramlatot, irányt és szokást. Az első lépés: hogy *ne szégyeneljük a Jézus evangéliomát*, a másik és az összes további, hogy *tagadjuk meg magunkat, vegyük fel az ő keresztjét és kövessük őtet*. Akár fényes kísértettel, akár sötét fenyegetéssel akarnának megtántorítani, mondjuk az evangéliumi bátorság kolosszális alakjával, Lutherrel: *itt állok másként nem tehetek*. Fáradnunk, tünnünk, szenvednünk sokat kell, de az evangéliumi bátorság ezen tűzpróbáin keresztül kell mennünk, az élet Golgotáit állhatatosan végig kell járnunk, hogy mi is elmondhassuk: *elvégeztetett minden*, mire megnyílik a lélek mennyországának ajtaja.

Autonomia, jogegyenlőség, saecularisatio.

A magyar protestantizmus engedékeny politikája az állammal és a katholicismussal szemben állandóan és minden téren megnyilatkozik ugyan, de talán egyetlen más téren sem olyan nagy mértékben, mint az 1848. évi XX. törvénycikk végrehajtására tartozó kérdésekben. Mig egyfelől az annak 2. pontjába iktatott jogegyenlőséget és viszonyosságot az egyházi és állami életnek nem minden vonatkozásában iparkodik életbe léptetni még a közös protestáns bizottságnak erről szóló legújabb, egyébként eléggé önérzetes hangú munkálata sem: addig másfelől egyszerűen lemondott róla, hogy az betűszerinti értelmében megvalósítassék. Lemondott pedig azzal az indokolással, hogy autonómiájának megsemmisülésével járna az ilyenfajta megvalósítás, de azért régi idő óta jár azon az úton, hogy

állami kitartottnak a szerepében tűnjék fel, s ezért cserében beavatkozást engedjen a kormánynak és alkalmazottjainak a maga akármiféle dolgaiba. Vagyis míg feltéti autonómiáját a maga teljes igazságának érvényesülésétől: addig kerülő úton mégis csak odaadja azt az óvatosan nyújtott szerény alamizsnáért.

Az iskolai autonómiát nem is számítom ide. Ezt az országos törvények régóta és mindenképpen, általábanvéve összezsugorították. Csak naív képzelődéssel lehet ma már iskolaügyi autonómiáról beszélgetni. Nekünk sincs, más felekezetnek sincs, nincs a pápásnak sem, amely pedig szintén szereti hinni, hogy legalább ez van neki. Az egész művelt világ egyetemlegesen arra törekszik mostanában, hogy az állam vegye kezébe a közoktatásnak minden ágát. Nekem nem is volna kifogásom ellene, ha általános és teljes államosság következne be. Hiszen tulajdonképpen most is állami iskolázás van, legnagyobb részben a községek és egyházak költségén. Csak sallang-szerű jogaink vannak már iskoláink tekintetében, de a tanügy lényegében vágók absolute nincsenek. Volna-e például jogunk arra, hogy egy netalán egységessé forrott protestáns közvélemény hatása alatt életbe léptessük az egységes középiskolát? Vagy meglehetnének-e csak annyit, és nem többet, mi „magyar“ vallásuk, hogy miként pár évtizeddel ezelőtt Baksay Sándor indítványozta: a német nyelvet kiküszöböljük a középiskolai tantárgyak közül? Ugy-e bár nincs jogunk hozzá? Pedig ezekben, ilyenekben állana az igazi iskolai autonómia, ami azonban az én felfogásom szerint már akkor se volt meg, amikor a Baksay indítványáról folyt a vita. Elkoptatta régen az 1791. évi XXVI. törvénycikk, hiába szeretünk hivatkozni reá, mint „alaptörvényre“, amilyen különben se létezik.

Ám, ha már ennyiben vagyunk, még ez mind nem volna baj és veszedelem, ha tanítószemélyzetünk kifogástalan protestáns szellemű nevelést nyert volna, s folyton hasonló szellemet öntene át a növendékek seregébe. Azonban, míg kongó dikciókat eregettünk meg többé-kevésbé lényegtelen külsőségek érdekében: addig elmulasztottunk gondoskodni erről az iskoláknak lelket adó, egyedül nagyfontosságú feltételről, úgy, hogy középiskoláink egyre indifferensebbé váló nevelése miatt a protestantizmus elve talán még theologiai akadémiáinkon sem részesül immár abban az odaadó szeretetben, abban a meleg ápolásban, ami „sine qua non“-ja kellene, hogy legyen egész oktatásügyünknek. Schöngéistok és ezekből összeverődött klikkek kezdenek már sokfelé, jóformán mindenik fokon szerepet ját-

szani és rombolólag hatni. Ezt kellett volna rég megelőzni, ennek volna ideje már útját állani, de a hangzatos frázisok küzdelme és a localis érdekek kielégítése közben háttérbe kellett szorulnia az olyan iránynak, mely egy magasabb rendű iskolai programot inaugurált volna egyházunkban, s amelynek követésével kibontakozva a szűkkörű, aprólékos szempontok nyügeiből, az ehhez szükségeltető széles látókörrel szabhatta volna meg valaki egyházunknak a tanügy terén a helyzethez mért hivatását. Csak hogy nem láttuk a fától az erdőt.

És a mellett általában teves úton járunk a protestáns autonomia értelmezésében. Belénk rögződött az a felfogás, hogy nem egyébben, hanem abban áll az autonomia, hogy időnként összegyűlhetünk testületileg intézni a magunk folyó ügyeit, — hogy magunk választjuk tisztviselőinket, kormányzóinkat, hogy magunk bíráskodunk hivatalnokaink stb. felett. Hát hiszen külsőleg valósággal ennek látszik az autonomia, s volna is ez autonomia, ha mindenki a saját elméje és érzése szerint venne részt a tanácskozásokban, a döntésben és kormányzásban. Ám az a nagy baj, hogy valósággal a nyakára ülnek a gyűléseknek vagy kisebb-nagyobb hatalmasságok, vagy klikkek és pártok, így aztán nem az egyéni meggyőzések kohójában kiforrott, az ellenvélemények összezapódásában kicsiszolódott nézetek érvényesülnek a határozatok hozatalában, hanem kiadott jelszók, vagy egyes szerepvivőknek erősen változékony elvi alapokon nyugvó, sokszor ötletszerű és felületes nyilatkozatai, melyek néha megdöbbenően sekélyes theologiai tudásról tanuskodnak. Nem egyszer megesik, hogy a beható tanácskozást unalommal vagy türelmetlenül várják végig a kiszemelt oraculumaikra hallgató, vagy praeparált elvű egyének, akik túlzott tekintély-cultusokban olykor még a szólás-szabadság megnyírbálására is készséggel vállalkoznának. Előfordul olyan eset is, hogy a tanácskozás vezetésének módja ugyanezt a célt szolgálja, kivált ha nincs az elnökből elegendő belátás és tapintat, avagy kellő higgadság és elfogulatlanság. Jó szerencse, hogy legalább ez az utolsó eset annyira ritka, hogy igen sokan még nem is tapasztalhattak efélett. Ami végül a tisztviselők választásának és felettök való bíráskodásnak a jogát illeti, persze, hogy ez is megvan egyházunk birtokában. De ugyan melyik egyet vagy társulat nem bír ezzel a joggal, sőt még a többiekkel is? Még egy kaszinó vagy egy népbank is maga gyakorolhatja őket alkalom adtával.

Szerintem azonban a protestáns autonomia a magva, a lényege, a lelke, egyébben áll. Az egyéni meggyőződésnek abban a tökéletes

önállóságában, abban a mások meggyőződésétől való feltétlen függetlenségében, mely nem retten meg semmiféle földi hatalomtól, nem enged magára befolyást gyakoroltatni semmi erőszak által, nem hajol meg semmiféle külső kényszer vagy rábeszélés előtt, nem törődik semmi magán érdekekkel vagy mellékes céllal, hanem minden esetben, minden körülmény közt egymaga vezeti az ember állásfoglalását. Az, amely neg volt a gályarabokban, a vértanúk ezreiben, a Savonarolákban, a Galileinek tulajdonított szavak igazi hangzóitokban, az Apácai Cseri Jánosokban, a Sinai Miklósokban és még annyi meg annyi neves és névtelen hőseiben a gondolat-szabadságnak, az egyéniség souverainitásának, az egyes ember autonomiájának. Ha ez nem hiányzik egyetlen protestáns emberből sem: akkor, csupán akkor folytathat az egyház valóban autonomikus életet, máskülönben csak névleg éli azt, s pusztán a külső formáknak tud eleget tenni. Jelenlegi állapotaink között néhol aristokratikus, néhol absolutistikus kormányforma érvényesül, bőséges befolyást engedve világi politikai tekinteteknek, idegen célok szolgálatának. Már egyedül az maga temérdek veszedelmet rejt magában autonomiánkra nézve, hogy lelkészeinknek egy nagy tömege függésbe jutott az állami hatalommal, s még legalsóbbrendű közegeivel szemben is. Függésbe a kongrua által, de függésbe még oly kisszerű érdekek által is, hogy az állami iskolákban végzett vallásitanítás díjának a mennyisége évről-évre a tanfelügyelők önkényének van kitéve.

Rohamosan közeledünk ezen az úton egyházunk sorsának egy nevezetes fordulathoz. Régebben igazán volt autonomiánk, de a katholicismus országos uralma mellett, — emez állami egyház volt, de autonomiáról szó se lehetett nála; most már ott állunk, hogy amaz élvezi az uralkodó egyház összes előjogait, mi pedig megmaradunk alárendelt helyzetünkben, míg autonomiánk egyszerű gépezetté süllyed, nélkülözve az eszmei tartalmat, létének föltételét. Ám a katholicismus szintén autonomiára törekszik, s valószínűleg előbb eléri, mint mi a jogegyenlőséget. Akkor aztán végképpen háttérbe szorított, az autonomiának csak látszatával bíró egyházzá hanyatlunk, s kész martalékaúl leszünk kiszolgáltatva ama másoknak, mely hatalmának teljes élvezetében, az autonomia örve alatt a hierarchiát juttatja korlátlan uralomra, sőt a velünk rendelkező állam erejét ugyancsak a maga érdekének ápolására használja ki, hogy utoljára is a gyógyíthatatlan sorvadás és az így elkövetkező elenyészés szélére kergesse a magyar protestántizmust.

Hogyan kerülhetnék ezt ki? Nincs rá más mód, mint az 1848. évi XX. törvénycikk 2. pontjában kimondott jogegyenlőségnek és viszonyosságának a maga teljes egészében való életbeléptetése, és anyagi erőnknek a 3 pont alapján a katolikus egyházzal arányossá tétele. Ennek a módozataira és eszközeire nézve adott legközelebb „vélemény“-t a két protestáns egyháznak említett közös bizottsága. Az a kérdés tehát, hogy elegendő-e az erkölcsi és anyagi egyensúly helyreállítására, amit ez a vélemény kíván? Nyíltan kimondom, hogy nem tartom elegendőnek. Mi hát szerintem a tenni valónk az abban foglaltak pótlására? Egyfelől gondoskodnunk kell a protestáns szellem lankadatlan terjesztéséről úgy a közoktatás mindegyik ágának, mint az irodalomnak és a józan belmisszióknak a segítségével, másfelől mindent el kell követnünk az egyéniség szabad mozgásának megőrzésére, részint jogainak tiszteletben tartásával, részint idegen befolyások elleni megóvásával. Ebben és ez által határozódik meg a vélemény tartalmán felüli kívánni valónk is. Eddigi egyházpolitikánk mellett bármit kaptunk az államtól, azért mindannyiszor oda kellett adnunk vagy a kezünket vagy a lábunkat. Így hát nyomorékul vánszorogván, megújulásra van szükségünk. Az 1848-iki törvényhozás intencióival kétségenkívül nem ellenkeznek, ha egyszersmind helyre iparkodnánk állítani a lelkeszi állás függetlenségét. Az 1898. évi XIV. törvénycikket abban az irányban revideáltatni, hogy kongruás lelkész éppen annyira független lehessen minisztertől, szolgabírótól stb. mint a kongruában nem részesülő: elmulaszthatatlan és a legelső lépés autonomiánk érdekében és a jogegyenlőség felé. Lám a katolikus egyház a maga erejéből rendezi a kongruát,* pedig minden gazdagsága mellett is kétségtelenül szivesebben igénybe venné az állam segélyét, ha nem kellene érte befolyást adnia annak éppen ott, a hol ez a legveszedelmesebbé válhatik. Csakhogy nekünk így nem telik, nekik meg telik... szintén a magyar állam jóvoltából. Ha tehát ők a nagy részben állami eredetű főpapi javakból, amelyekért az államnak semmi vizontszolgálatot nem tesznek, megtarthatják és biztosíthatják papjaiknak bármiféle külső nyomással szemben az ellenálló képességét, miért

* Ne felejtsük el, hogy a katolikus lelkészek kongruája már egyszer, habár nem is véglegesen, rendeztetett. Akkor történt ez, mikor 1791. aug. 16-án 14,540. sz. kibocsátott helytartótanácsi rendelet az 1783. évi fassiók alapján a kath. lelkészek kárpótlását elrendelte. Ennek a helytartótanácsi rendeletnek főleg a 4-ik és 5-ik pontja fontos, hol ki van mondva, hogy „a vidéki lelkészeknek 300, az 1-ső osztályú városi lelkészeknek 600, és a másodosztályuaknak 450 forint erejéig adandó kárpótlás.“ Az összeg elbírálásánál kérem figyelembe venni az időt. 1791-ben történt ez! Igaz, hogy javarészen a vallásalap terhére, — de talán ahhoz is van valami köze az államnak!?

Szerk.

kellett volt a mi lelképásztoraink ellenében bizalmatlanság-sugallta törvényt hozni? Minő alapon sorozták a mi papjainkat egy kategóriába a nemzetiségek papjaival, és egy törvénybe a kellő tanultságot nélkülözőkkel?

(Folyt. köv.)

Zoványi Jenő.

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

11. A debreceni új tanrendszer „Ratio institutionis“ keletkezése 1804. (December 27—29) az álmósi tanügyi értekezleten Péchy Imre tiszántuli egyházkerületi főgondnok elnöke alatt. A szöveget készítette Budai Ezsaiás főiskolai tanár, a kormány által kiadott „nevelési rendszer“ (Ratio educationis) követelménye hatására, az önkormányzati jogra támaszkodva, de a kor szükségleteit is tekintetbe véve. Ez újabb és fejlettebb tanrendszert az egyházkerület 1806-ban helybenhagyta, s az egész vonalon újabb szellem lengett, tanszabadság behozatott és közvizsgák helyett az akadémián szigorlatok. E rendszer az egész hazában közfigyelmet keltett, maga az ország nádora, midőn Debrecen meglátogatta (1805.), érdeklődésével tüntette ki Budai Ezsaiást. Megjelent e mű nyomtatásban 1807-ben. Sőt az egyházkerület 1859-ben is hivatkozott reá, mint az önkormányzatban történeti példára. A 2-ik álmósi tanügyi értekezlet (1816.) a tapasztalatok nyomán változtatásokat tett rajta nemzeti nyelvünk javára.

12. A bölcsészeti szak erősödést nyert a 7-ik tanszék megalapításával, midőn a főiskola egykori növendéke és seniora Csehszombati József, orvos tudor 1814. tett végrendeletében 25,000 rh. frttal a vegytani tanszék alapította, növény- és ásványtani tanítását is azon székhez kötvén, így a vegytan laboratórium és fűvészkert állítása is előtérbe nyomult. E tanszék első jeles tanára Kerekes Ferencz (1823—1850.) buzgólkodására s a tanszék értékesebbé tételére jött Debrecen város nemes adománya a mai fűvészkerti telep (1823.) mely 166,000 korona értéket képvisel, 1840-ben rendeztetett, ma is egyik díszje a főiskolának és városnak.

13. A 8-ik tanszék alapítása 1825. Pestalozzi nagy jelentőségű reform eszméi érintették egyházkerületünk vezér embereit, — az álmósi 2-ik tanügyi bizottság tárgyalt afelől; a kerület 1817-ben kezdett gondoskodni a paedagogia részére külön tanszék alapításáról, s a kellő előkészületek után megválasztotta Zákány Józsefet (1825—1852.) első neveléstani tanárnak. Itt veszi kezdetét, eredetét a ma viruló tanítóképző intézet, fokozatos fejlődéssel, mert Szoboszlai Pap István superintendens és debreceni lelkész indítványára a kerület 1852-ben a 2-ik neveléstani tanszékét állította fel.

14. A 9-ik tanszék az izmosodó nemzeti szellem hatására keletkezett. Egy puritán jellemű ref. lelkész Bogyoszlón a derék és tudós Récei János alapítványával, a ki 1829 és 1830-ban tett végrendeletében 16000 ezüst frtot (ennyire megy a végösszeg) áldo-

zott a magyar irodalmi tanszék felállítására, e tanszékhez kötvén az állandó könyvtárnokság tisztét is Első tanár ez alaptól Kallós Mózes volt (1831—1844) a 2-ik, a nagy nyelvész Lugossy József.

15. A 10-ik tanszék alapítása 1844-ben. A theologiai tanszak bővülése, emelkedése. A felsőbb tanszak az eredeti 4 tanszékről, (1704—1798.) melyből 2 volt a theologiai, felemelkedett 9 tanszékre: beállt szüksége a theologiai tanítás szélesítésének, az énekeskönyvi pénztár jövedelméből alkotta az egyházkerület a gyakorlati theologiai új tanszékét s erre megválasztotta éppen az egyházszónoklat terén kiváló tehetségű Révész Bálintot (1844—1857.) vele kezdődik a 3-ik theologiai katedra a Kollegiumban.

16. A 11-ik tanszék alapítása 1814. A jogi szakoktatás kibővülése Debrecen város tudományápoló senátorának Sároi Szabó Istvánnak köszöni létrejövetelét, a ki 1814. évben (március 17) végrendeletében a ref. Kollegiumnak 10,000 frt alapítványt tett a magyarországi törvényt tanító professor fizetésére és Szombati István Debrecen főbírája hitvesének Veresmati Zsuzsanna alapítványának (1810. Jul. 21.). A Sároi Szabó alaphoz járulván a Szombati-Veresmarti alap (15,862 váltó frt.) e 2-ik jogi tanszékre ujonnan választott jogtanár Buzás Pál 1849-ben foglalhatta el székét és vitte azt haláláig 1896-ig.

17. A nyolc osztályú főgymnasium keletkezése 1853-ban. Az 1848/9-iki szabadságharc után Magyarország sorsa és iskola ügye is új fordulatot vőn. Az alkotmány felfüggesztése korszakában a birodalmi kormány az örökös tartományok számára „a német paedagogia levegőjében” készült középiskolai új szervezetet (Organisations Entwurf) 1850-ben hazánkra is kötelezővé tette. Kinos vergődés kora állt be. A gymnasiumban 12 tanszék rendszeresítése kívántatott. Volt ugyan 12 tanszék, de az a theologia, jog- és bölcsészeti szakra szolt s tulajdonképpen 6 osztályú az akadémiára előkészítő gymnasiumot változó osztálytanítók (classicus praeceptorok) vezették egy akadémiái tanár mint „Classium inspector” felügyelete és ellenőrzése mellett. Az önkormányzati jog keményen sértetett az egyoldalú felső rendelet által. Szoboszlai Pap István debreceni lelkész és superintendens, a megalkotás nagy mestere „tenni és alkotni” vezérszóval a megújulás mellé terelte a habozó közvéleményt s 1852. Jan. 5-én kibocsátott szózatában adakozásra hívta fel a hívek összeségét, hogy alapot teremtsen a miniszteri tanterv szerinti átalakításhoz, különben a nyilvános tanintézetek sorából kitöröltetik e százados főiskola s akkor az enyészhet halálharangja kondul meg felette. A féltett kincs javára rövid fél év alatt a hívek és hatóságok önkényes adakozásából begyűlt a szükséges alap. A gymnasiumra megajánlva lett 46,223 frt. tőke és 5448 frt. évi járadék; a jogakadémia alapjához 38,240 frt. tőke, mert a jogakadémiát is külön négy tanszékkel kellett szervezni. A korszakos évben 1853. okt. 17. megnyílt a nyolc osztályú főgymnasium 12 tanárral és külön állandó igazgatóval (ez volt Kovács Pál;) és a jogakadémia a szinte külön igazgatóval, még két új jog tanár is választatván. Szücs István lett első igazgatója. Az első érettségi vizsga 1853. 4. tanév végén tartatott a kormánybiztos elnöklete alatt. E tényekkel a Kollégium 300 éves egysége és egységes kormányzata megszűnt, a

bölcsészeti és theologia 4 évi folyamattal szinte külön igazgató tanárral birt. Lőn 3 igazgató.

A régi rendszerhez ragaszkodás, az alkotmányos korszak első lengedezése alkalmával, feltámadt s a tiszántúli egyházkerület 1861. okt. 2-iki gyűlésében visszaállította a 6 osztályú gymnasiumot, ugyanazonban, hogy a 7-ik és 8-ik osztály, mint a bölcsészeti 1. és 2-ik év, az akadémiához esatoltatott, melynek végén az érettségi vizsga tartatott. Ez volt 12 évig a rendszer. Végre hosszas hullámmás után 1873-ban visszaállította a kerület alkotmányos uton a nyolc osztályú teljes gymnasiumot, ettől kezdve szakadatlanul ez alakban fejlődik a főgymnasium; 1884-ben az egyetemes konvent készítette az egyház számára közös tantervet, mely lényeges pontokban azonos az állami gymnasium rendtartásával. 1892. óta a 4 alsó osztályban állandóan párhuzamos osztály lépett életbe. A gymn. tanárok fizetése 1200 frt., lakáspénz 400 frt. és 100 frtos ötéves korpótlék ötízben, 1893-ban állapított meg s azóta úgy maradt.

18. Nagy fontosságú intézményül létesült 1859-ben a főiskolai tanári nyug- és gyámintézet 8347 frt. alaptőkével. Kezdeményezője volt Péceli József bölcsészeti tanár, a ki 1842-ben tett végrendeletében 2000 frtot hagyott e célra. Az országos tanári nyug- és gyámintézet létesülése után 1894. óta beléptek abba a tanárok, a hittanárok kivételével. A külön kezelt főiskolai nyug- és gyámintézet tiszta vagyona 1902. Jun. 30-án volt 396,484.65 korona.

19. A jogakadémia visszaállítása 1861-ben. A Szoboszlai-féle jogakadémia az ő halála után (1855.) megszűnt, mert a kormány követelményének, hogy némettől legyen fokként a tanítás nyelve, különben nyilvánossági jogát elveszti, a kerület ellenállt és inkább felfüggesztette a tanítást, mintsem főiskolájában elnémítani engedje a nemzeti nyelvet. Meg is szűnt az 1856. év végén. Az igazgató Szücs István elment, kinevezvén őt a kormány kerületi iskola felügyelővé; egy jogtanár elhalt; a megmaradt kettő (Buzás Pál és Kallós Lajos) a bölcsészeti — theologiai szakban adott órákat.

A Thun-féle nyílt parancs (patens) visszavétele után a nemzeti szellem és önkormányzati jog erőhöz jutván, a kerület visszaállította a jogakadémiát 1861-ben az akkor divó 2 évi tanfolyammal a régi két jogtanár alkalmazásával; 1864-ben felállított a 3-ik évi tanfolyam. Végre a vallás- és közoktatási miniszterium által 1874. (Május 19.) köztett jogakadémiai szabályzatot magáévá tette és mintául vette a kerület s a négy éves teljes „jog- és államtudományi kart” 6 rendes jogtanárral és 3 bölcsészeti szak tanár működése mellett létesítette. Ez áldozatot igényelt; az eddigi 3 jogi tanszék mellé (a 3-iknak alapját a Szoboszlai idejébéli közadakozásból nyert tőke fedezte), Debrecen városa nagy lelküleg a 4-ik jogi tanszék fizetését elvállalta 1875-ben (1902/3-ban már évi 5400 koronával járul a város e tanszék fentartására;) a Szártóri-féle alaptól vétetett az 5-ik és 6-ik jogi tanszék fentartási költsége. Ritka fényes ünnepélyességgel nyílt meg 1875. 6-ra az ujlag szervezett jogakadémia, egyszerre igtattatván be négy új jogtanár a régi kettő mellé. Ez évre a jogakadémiára beiratkozott 125 nyilvános 16 magán hallgató.

Az ezer éves fenállás (Millenium) közeledésének emelő hatására, a debreceni főiskolának egye-

temmé, illetőleg bölesészeti fakultássá és tanárképző intézetté fejlesztése eszméje új alkotásra indítá a nemes kebleket s Debrecen város két új jogi tanszék alapításával vitte közelebb az egyetemi színvonalhoz főiskolánkat, örök hálára méltó határozatával a 7-ik és 8-ik jogi tanszék fentartási költségét közgyűlésileg (1892. évi 138/7887. sz. végzés) magára vállalta. Tehát 1895/6-ik tanévtől kezdve 8 rendes jogtonára van a jogakadémiának, a város ez újabb alapítványi tanszékére Dr. Kérészy Zoltán és Dr. Bartha Béla új jogtanárok választattak meg s működnek. Ez évben a jogakadémiára 218 hallgató iratkozott be.

20. A 4-ik theologiai tanszék felállítása 1866. Balogh Péter buzgólkodására a többi tanszakok fejlődésével lépés tartandó, tehát a nagy fontosságú és ősi theologiai szak is szélesítendő. A kerület (1864. 66. számú végzésében) elvben helyesli a kívánalmat. A pénzalap kimutatattván, 1866. októberi ülésében az egyházkerület a 4-ik theologiai tanszék felállítását kiindította s az új tanár választását elrendelte. Tantárgya leendő a dogmatikai tanszékétől elvett ker. egyháztörténelem tanítása a mellé kapcsolott rokon tárgyakkal. Ezuttal megválasztott e tanszékre Balogh Ferencz, ki már előbb egy évig mint magántanár az egyháztörténet előadója volt.

21. Az 5-ik theologiai tanszék felállítása 1884-ben. A főiskolai akadémiai tanárkar 1880. márc. 12. felterjesztésében indokolja az 5-ik theologiai tanszék felállítását, külön választván az ó-szövetségi írásmagyarozat tanítását az új-szövetségitől, be is osztotta a tantárgyakat az 5 tanszék között. (Lásd e felterjesztést Egyházker. jknyv. 1880. (ápril.) 120. sz. a.) Maga a kerület szükséges voltát elismerte. Fentartásához járulásra felhívta a debreceni egyházat. Az egyház nagylelkűleg elvállalta (1884-ben) az 5-ik theol. tanszék fentartásához évi 700 frttal járulását. A kerület megválasztotta az ujonnan rendszeresített 5-ik azaz az ó-szövetségi írásmagyarozat tanszékére 1884. augusztusban Bethlendi Endrét 1880 óta segédtanárt. Halála után pedig 1890. Juniusban utódául Sass Bélát. Így „Theologiai Akadémia” cím alatt rendezést nyert a Theologiai szak. Az első theologiai alapvizsga 1889-ben tartatott.

(Folyt. köv.)

Balogh Ferencs.

Indítvány az új énekeskönyvre vonatkozólag a hevesnagykunsági ev. ref. egyházmegyéhez.

(Folyt. és vége.)

Új énekek. Az új énekeskönyvben alkalmiságnak megfelelő helyre beosztva 98 új ének foglal helyet. Egyik-másik nem eredeti mű, hanem már másutt is megjelent énekek, vagy vallásos költeménynek átdolgozása s némelyik oly nagy átalakítással jött át az énekeskönyvbe, hogy mint éneket bátran az átdolgozó művének tekinthetjük. (179, 194, 202, a 127-ik zsoltár után, 234, 251, 302, 219. számú.)

Az új énekek közül egyik-másik klaszszikus magasságra emelkedik. Maradandó becsűek: a 91, 96, 101, 102, 104, 107, 110, 112, 113, 136, 137, 138, 174, 178, 179, 180, 187, 188, 189, 194, 195, 197,

211, 233, 234, 235, 247, 250, 251, 252, 253, 255, 265, 266, 268, 269, 284, 285, 287, 289, 294, 295, 296, 298, 303, 309, 313, 314, 315, 327, 332. szám alattiak.

Az új énekek feles számban alig emelkednek ugyan felül az átlagos értéken, de mivel a templomi buzgóság kifejezésére és élesztésére, a hitélet erősítésére ezek is alkalmasak, az új énekeskönyvben méltó joggal foglalnak helyet.

10–12 éneket az átlagos értéken alóli gyenge műnek tartunk, kettőt pedig kiküszöbölendőnek. Egyik a 201. szám alatti. Nyelvezete idegenszerű, erőltetett kifejezésekkel: „Növekedik ott a község” „Belől az egység” „Hű szeretet kötözi egybe” „A család egybe forrva építi egymást.” „Érteletlen szóvirág: „a haza földjét a béke égi gyöngye megöntözi.” Másik a 316. számú, mely sajátságos hangon zeng dicshimnusz a reformátoroknak. Templomi énekekben gyarló halandó embereknek dicsőítése nem fér össze a kálvini puritanizmussal.

Egy-két félremagyarázható kifejezésre kell még rámutatnunk. Ilyen a 118. sz. ének 3-ik verse. Hogy „a halottak halhatatlan szellemét Mennyben új test várná” új tudomány s bizonyítani nem szükséges, hogy a szentirással ellenkezik. Ilyen a 328. sz. ének befejező része:

Néped érted most is áldoz,
Érted esd az Ég Urához,
Te is áldó kezet tartva,
Nézz örökké a hazára.

Nálunk nincs halottakért való miseáldozat, nincsenek szentjeink, kik akár festményben, akár képzeletben a Mennyben áldó kezet tárva néznének örökké tömegekre vagy egyesekre. Általában az áldozat, oltár, szentek szavakat igen óvatosan kell énekeinkben használni, mert ellenfeleink hitnézeteinkkel elmentéses kifejezéseket olvashatnak fejünkre. Ilyen a 198. sz. ének első versében: „Vegyük fel a hálaadás poharát és áldozunk jó Istenünknek,” — a 8. sz. ének 2-ik versében: „Neked áldozom a szentek javára,” — 49. sz. ének 2. versében: „Mily szépek a Te oltáraid.” Az 55. sz. ének 3-ik versében s a 152. sz. énekekben térdhajtásról van szó. Bár a térdhajtás az adiaphorák közé tartozik, és a felavatandó lelkészek a püspök és esperesek kezei alatt letérdelnek: mégis, mivel istenitiszteleletünkben a térdelés mellőzve van, a közönséges istenitiszteletre szánt énekekből a térdhajtásra felhívás kihagyandó. A nazarénusok és baptisták napjainkban is legelőször vasárnapi kezdő énekeinkre (Mi is hát térdet hajtunk) hivatkozással kísértik meg a gyenge lelkűket.*

Általában ismertetésünk befejezése után igaz elismeréssel kell adóznunk az énekügyi bizottságnak, hogy az alaki revíziónál a magyar ritmikái beosztás alapelveit is figyelembe vette s a magyar ritmikái szabályok és zenei követelmények érvényesülésének, a mennyire az egyházi ének jellege s a régi énekek iránti kegyelet megengedte, a szövegben is helyet engedett s arra igyekezett, hogy vers és dallam egymással összhangzásba jöjjön, ezáltal a magyar

* Ugy . . . ugy! Teljesen osztom felfogástokat! Általában fontos dolognak tartom, hogy ezek az általatok tett megjegyzések komoly figyelembe vétessenek az új énekeskönyv végleges elkészítésénél. Ebben a dologban még a túlfeszített aggodalom is nagyon indokolt.
Szerk.

nemzeti ref. énekköltészet fejlődésének utat nyitott, annak lendületet adott s a reformatio korabeli magyar ritmikus éneklést, mely Sztáray ajkaival református gyülekezeteket alkotott, hallottaiból feltámasztani igyekezett. Ennek óriási jelentősége van ref. énekköltészetünknek nemzeti alapon való továbbfejlődése érdekében.

Rámutatunk ismertetésünk folyamán azon különbségre, mely mostani énekeskönyvünk s az új énekeskönyv között van. Láttuk, hogy a dallamok eddigi száma (165) — bár több új dallam jött hozzájuk — 96-ra redukáltatott s azon kívül, hogy mindannyian magyar ütemezést nyertek, a magyar dallamok százaléka valamennyire emelkedett. A zsoltárok nagyobb része (86) új átdolgozásban részint eddigi, részint kedveltebb s használtabb dallamon felvételre s a zsoltárok az átdolgozás folytán egységes keresztyén himnuszok lettek. Láttuk, hogy úgy a magyarországi, mint az erdélyi dicséretes értékesebb s használtabb alkotásai felvételre s a kihagyottak helyére a dallamok magyaros mértékének megfelelő ritmikus tagoltsággal részint eddig sajnos nélkülözött alkalmi énekek, részint klaszszikus szépségű, költői ihlettségű új himnuszok jöttek be.

Mindezek után feltesszük magunknak a legfőbb kérdést, melyre adott felelettel függ a közvéleménynek az új énekeskönyvvel szemben leendő állásfoglalása. A kérdés ez: Az új énekeskönyv a református hitéletnek s vallásos buzgóságnak alkalmas kifejezője-e s összességében mostani énekeskönyvünk nél a gyakorlati használatnak megfelelőbb, szebb és jobb-e? Ezen kérdésre a mi higgadt meggyőződésünk alapján feleletünk ez: *igen*; miért mi az új énekeskönyvet jelen alakjában is, de különösen hiányai s fogyatkozásai lehető megszüntetésével, esetleg a katekizmusi énekek teljes számban leendő beiktatásával a közhasználatnak átadhatónak tartjuk.

Mielőtt pontokra szedett óhajtásainkkal ismertetésünket befejeznénk, két figyelemre méltó körülményre hívjuk fel a közvélemény figyelmét.

Egyik leendő új énekeskönyvünk közhasználatba hozatalának módjára vonkozunk. E tekintetben szerény véleményünk az, hogy bár általában az új énekeskönyv jóval felette fog állani a mai énekeskönyvnek, annak a templomi kötelező használatba vételével sietnünk nem szabad. Hozassék az forgalomba egyelőre iskolai s magánhasználatra s fakultative engedjék meg, hogy a mai énekeskönyv mellett az is használható legyen a templomban, a mennyiben annak egyes darabjait az énekevezér a gyülekezetnek, énekkarnak előzetesen be tanította. Fel kell addig függeszteni a kötelező, a mai énekeskönyvet kizáró használatba hozatalát, míg népünk is kedvet nyer az új énekeskönyvhöz, az énekügy jól felfogott érdekében a még szükséges intézkedések megtehetőek lesznek s az ezzel összefüggő anyagi érdekek rendeztetnek.

Másik észrevételünk és tiszteletteljes kérésünk az, hogy mivel az énekköltészet is, mint minden egyéb dolog a szellemi s anyagi világban fejlődésnek van alávetetve s az örök becsü munkák nem megrendelésre, hanem az idő folyamán az isteni lélek ihletésére állanak elő; mivel református énekköltészetünk története azon sajnálatos tény bizonyítja, hogy mostani énekeskönyvünk kötelező templomi használatának kimondása után (1806.) énekköltészetünkben teljes stagnálás állott be; mivel az

egyetemes énekügyi bizottságnak éppen azért kellett szinte legyőzhetlen nehézségekkel megküzdeni, mert egy oly század széles és mély medrét kellett áthidalni, mely nemzeti költészetünkre korszakalkotó volt: az 1875. óta szép lendületet vett énekügyi munkásság ne szüntessék be leendő énekeskönyvünk kötelező használatba hozatalának kimondásával. Ez énekügyünk fejlődését mesterségesen ismét bezárná, mit sem egyházi, sem nemzeti szempontból nem tartunk kívánatosnak. Óhajtjuk azért, hogy egyházunkban továbbra is legyen egy testület, mely az idő folyamán felmerülő abszolút becsü új vagy átdolgozott egyházi énekeket s dallamokat elbírálja, kiválasztja, approbálja, az új énekeskönyv újabb s újabb kiadásainak függelékébe időnként felvételről gondoskodik s így a jövő nemzedék számára magas színvonalon álló énekanyagot gyűjt, az énekügy további fejlődésének útját egyengeti s az utókor munkáját megkönnyíti.

Mindezek után tiszteletteljes indítványunk következik: Mondja ki a Nagytiszteletű s Nagyságos Egyházmegyei Közgyűlés,

1. Az új énekeskönyv az egyházkerületek által részletesen megjelölendő hibák és fogyatkozások lehető megszüntetésével jelen alakjában fogadjassék el.

2. Az újabb kiadásra kijavított énekeskönyv egyelőre iskolai s magánhasználatra hozandó forgalomba, templomi használatra a mai énekeskönyv mellett csak annyiban engedjék meg, a mennyiben az énekevezér (tanító) a gyülekezetnek, iskolás gyermekeknek vagy énekkarnak előzetesen be tanította.

3. Az új énekeskönyvnek a mai énekeskönyvet kizáró, templomi kötelező használatba hozatala akkorra halasztassék, midőn már népünk is kedvet nyer ahhoz s az új énekeskönyv kiadásával összefüggő anyagi érdekek rendeztetnek.

4. Mivel a mai énekeskönyvnek a nép kezéből egyszerre kivétele nagy egyházi rázkódtatásokat vonna maga után, egyelőre csak a mai énekeskönyvnek újabb kiadása tiltassék meg, hogy a nép körében ezek példányainak fagyásával s az újak szaporodásával természetes uton készíttessék elő az új énekeskönyv közhasználatát.

5. Az egyetemes énekügyi bizottság az új énekeskönyv kötelező használatba hozatala után is maradjon életben, melynek további s legfőbb feladata lenne az új énekeskönyv újabb s újabb kiadásaiban az idő folyamán felmerülő jogos kívánalmak szerint a hibák és fogyatkozások lehető megszüntetése s függelékükben a még ezután approbálandó abszolút becsü újabb énekek s magyar dallamok, és sikerült átdolgozások közzététele.

Déaványa, 1904. jan. 30.

Szügyi Dániel,
ev. ref. lelkész.

Kreman Sámuel,
ev. ref. org. kántor.

Emlékezés Spencer Herbertről.

Az emberek közül a tömeg hulló könnye és jajszava csak azokat szokta a sirhoz kísélni, akik életükben nagy társadalmi vagy politikai, művészi vagy költői hatással a kedélyekre gyakoroltak közvetlenebb és mélyebb benyomást. Spencer nem az

érző tömeghez szólt, hanem csak a gondolkodó főkhöz, a mély vizek nagy súlyával és a patakviz átlátszó világosságával. Nem ragadta tapsra nemzetét hazafiui hevülettel, mint Fichte és ragyogó művészetével, mint Nietzsche, sőt türnie kellett hosszú éveken át a közöny fagyasztó kinaít s apostol voltát egy másik világrész fedezte fel s hirdette nemzetének akkor, mikor Spencer már a lelki-testi kolduesség szélén állott. És mégis minden nagy gondolkodó társánál boldogabbnak érezhette magát sirja szélén; mert a nagy „Megismerhetetlen“-nel megbékélve elmondhatta, hogy mindent elvégzett, amit célul kitűzött. Spencer hamvvedre előtt tehát nem is lett volna helye a könnynek és zokogásnak; mert hiszen a fizikai ember már régen csak a brightoni magány volt s a crematorium tüze csak a dissolutio utolsó látható fázisát fejezte be; a szellemi rész is régen bevégezte evolutioját s a világ közkinésévé vált.

Spencer csak philosophus volt és más nem akart lenni. Még ha más tέρre tett is excursiót pl. ha politizált, akkor is csak synthetikus bölcsészettének koronáját: etikáját szólaltatta meg hatalmas lendülettel. Benne mindig a bölcsész élt és tett. Azért a róla való emlékezés egyedül méltó szempontja a *philosophiai szempont* lehet. Hamvvedre mellett a positiv vallást is kegyeleltre és nem kritikára indíthatja szellemének az a törekvése, hogy a vallás és tudomány ádáz harcában „a kibékülést“ (the reconciliation) kereste (First principles. Chap. V.) s megtalálni vélte abban a következtetésben, hogy minden tünemény egy határnélküli és megismerhetetlen hatalom nyilvánulása. Hallgasson hát most a kritika s nagyjában nyomon kísérve az „Alapelvek“ első részének (The Unknowable) gondolatmenetét, lássuk, hogyan kereste a nagy gondolkodó a vallás és tudomány közötti kibékülést. Ez a legerősebben támadott része Spencer bölcsészettének; azonban figyelembe kell vennünk, hogy ez a negatív rész nem tartozik szorosan a rendszerhez, annak csak mintegy bevezetését képezi, amelyben azt akarja bebizonyítani, hogy a philosophia tárgya csak „a megismerhető“ (Laws of the Knowable. First Principles II. rész.) lehet, tehát köre az, a mi a tudományoké, csak hogy a philosophia azután „teljesen egységesített tudás“ (completely — unified knowledge). Minthogy minden ismeret viszonylagos vagyis az ismerő alany természete által feltételezett, fel kell vennünk valami abszolút, amelyet feltételez a relativ, mert különben ő maga volna abszolút. Ez az abszolút a „megismerhetetlen.“ Ez a negatív theoria aztán arra való Spencernél, hogy alapot nyújtson benne a vallás és tudomány őszinte kibéküléséhez. Bármennyire támadták is Spencer agnosticizmusát, tény az, hogy a philosophiában ezután hitelét veszítette a speculatio, amely annyit ártott a vallásnak s amely magát a bölcselkedést is rossz hirbe keverte.

* * *

„Az elvi küzdelmek között — ugymond Spencer — a legrégebb, legkiterjedtebb, legmélyebb és legjelentősebb az, amely a vallás és a tudomány között folyik. Akkor kezdődött ez, amikor a környező dolgokban feltalálható legegyszerűbb egyformaságok felismerése, a kezdetben általános babonának véget vetett. Mutatkozik mindenkor, mindenütt az emberi tudás egész birodalmában; befolyásolja az embere-

ket nem kevésbé a legegyszerűbb mechanikus folyamatoknak, mint a nemzetek történelme legbonyolultabb jelenségeinek magyarázatában. Gyökere a különböző fajú szellemek különböző gondolkozásmódjában rejlik. A természetnek és életnek ellentétes felfogása, amely oka a különböző gondolkozási irányoknak, hatással van jóban rosszban az érzések alaphangulatára és a mindennapi magatartásra.“

„Az elveknek egy ilyen soha nem szünetelő küzdelme természetesen olyan elkeseredést szült, amely az ellenpárt igazságos megítélésére nézve mindkét oldalon végzetessé vált.“ Spencer szerint ez a küzdelem kitűnően illusztrálja arról a két lovagról való mesét, akik egy olyan paizs színe felett vitakoztak, amelynek mindenik csak az egyik oldalát látta. A vallás és tudomány közötti küzdelemnél is a küzdők balgaságot vetnek ellenfelük szemére, csak azért mert a kérdésnek nem ugyanazt az oldalát látják. Mindenikből hiányzik az őszinteség ahoz, hogy odamenjen ellenfele oldalára s észrevegye, hogy miért lát az mindent másképpen (F. pr. Part. I. Chapt. I. § 3.).

E bevezető gondolatot elárulják, hogy Spencer a vallás és a tudomány közötti valóságos és őszinte békét lehetségesnek tartja. A vallás és tudomány ugyanazon egy dologgal foglalkozik; de különböző szempontból és célból. A tudományban a világgal szemben úgy lép fel az ember mint *megismerő*, a vallásban ellenben mint *érző és értékelő* alany; a tudományban bizonyos tényekkel és azok vonatkozásaival foglalkozik, a vallásban ama „Megismerhetetlen“-nel, az abszolúttal, amely a jelenségek és azok vonatkozásainak alapja.

(Folyt. köv.)

Sáfrány Lajos.

K Ü L F Ö L D.

Második Illés, a Szabadító.

Egy amerikai humbug-próféta működése.

Irta: **Kathy Zoltán** newyorki ref. lelkész.

(Folytatás és vége.)

A new-yorki pályaudvaron, a nagy tolongás közben, Dowie nevének tízezer korona értékű gyémánt és gyöngy-melltűjét lopta el egy pogány zsebmetező, a kinek még a profétának sem imponálnak.

Ez az újabbkori „keresztes hadjárat“ rengeteg pénzbe került. A Madison Square Garden-ért három héten keresztül mindennap ötezer koronát kellett fizetni. A tiz különvonat Zion Cityből New-Yorkba és vissza valóságos vagyona került. Hát még a sok ember ellátása New-Yorkban!

A „restoration host,“ (szórol szóra fordítva: fölgőgyulási áldozat,) mely néven Dowie a maga népét nevezi, az óriási világváros majd minden házába széthordta a proféta nyomtatott izenetét; elakadt a közlekedés az utcák szögletein, a hol a proféta küldöttei ötszáz hangból álló zioni chorusban, — körülvéve nyolcszáz tagu zionista őrséggel, kik a „szent otthonban“ a rendőri szolgálatot teljesítik, — zengték a Jehova dicséretét, a ki elküldte második Illést, a Szabadítót, hogy a bűn kátyujából kiemelje a megromlott világvárost. Parkokban, nyilvános épületekben, villanyoskoecikban, hirdetési

táblákon, alig lehetett ekkor mást látni, mint meg-anayi példányát annak az ötven métermázsát tevő nyomtatott izenetnek, melyben a próféta megtérésre hívja a világváros népét s a mit a zionisták a szent városból hoztak volt magukkal.

Önként érthető, hogy ez az ujkori csoda ezrével vitte a világváros kíváncsi népét a Madison Square Gardenbe. A mikor a néptömeg hullámszerű tolongása egy alkalommal engemet is besodort a káprázatos fényben ragyogó óriási terembe, lehettek ott a legkevesebb — huszezeren.

Jött a próféta. Hatvan éven felül lévő aggastyán, mellig érő, hófehér szakállal, széles vállakkal, magas termettel. A szónoki emelvényre lépve s kezeit áldásra emelve, erős hangon kiáltá megszokott üdvözlő szavait:

Peace to thee, béke néktek.

Béke néked, — zugott vissza egy hangon, 3500 hívének az ajkáról.

Készen vagytok-e a jó katona kötelességeire?

Yes, — zugott ismét hatalmas chórusban 3500 ajakról.

Peace to thee, — szólt elégült mosolylyal a próféta

Ez után a formális üdvözlés után az ötszáz tüzű zioni chórus éneke következett. Csak másnap, a hírlapokból tudtam meg, hogy chórus volt, mert én még sem azelőtt, sem azután oly bábeli koncertet nem hallottam

Negyvenezer szem szegződött második Illés prófétára a mikor szólásra emelkedett:

A Jehova küldött engemet — mondá. Halljátok meg az ő izenetét: csak imádság által van gyógyulástok testi és lelki bajaitokból. Az orvosok szolgálata bűn. Minden orvos ámitó, hazug; minden gyógyszerész csaló; jöjjetek én hozzám és meggyógyultok hit által. Én vagyok az egyetlen ember a világon, a ki az Isten igaz igéjét hirdetem és eselekszem. A Jehova parancsából beszélek: dohányt, szeszes italt használni ne merjete; színházba ne járjatek; kártyajátékban és titkos társulatokban részt ne vegyete; higjete az Istenben és az ő Fiában, a Jézus Krisztusban és azoknak az idvezülésében, a kik megtartják az ő parancsait és az én akaratomat, a ki az ő képviselője vagyok a földön. Az én akaratom pedig az, hogy minden, valaki idvezülni óhajt, vagyonának s jövedelmének a tizedét rendelkezésemre bocsássa.

Ez volt a prófétai beszéd eszmemenete mindaddig, míg észre nem vett egy sereg előre siető embert.

Miért jöttök oly későn? Száz dollár birságot szabok reátok, — kiáltott közbe szigoruan a próféta.

Majd egy másik nyugtalanzkodó felé fordult és megszólítá:

Hát te ki vagy? Szőnyegelárusító? Akkor csak folytasd! A vallás nem zárja ki az üzletet!

Igy korigálta második Illés próféta a Megváltót, a ki a kufárokat kikergette a templomból.

A közönség egészen elámult. Az ékesszólás várt remeke helyett ez a beszéd nem volt más, mint a legvalóságosabb elegy-belegy, bibliai mondásokkal keverve; a legpongyolább értelmetlenség, hogy úgy ne mondjam, esztelenség, szitkozódás, alleluja és ámen mondásokra való örökös kommandózás és együgyű oldal-beszélgetések feleségével és másokkal; egyszóval: vegyüléke a közönséges vesze-

kedésnek és a furesábbnál furesább végleteknek. A közönség mulatott, nevéttében tapsolt s hangos hahotával vonult ki a teremből.

A legutolsó előadásán is meghatóan rögtönzött:

— Nem azért jöttem, hogy engem bámúljatok, hanem hogy a szíveteken kopogtassak. Meg akarlak hódítani benneteket, azután az Egyesült Államokat és azután az egész világot. Az életem sem drága én nékem. Annyiba veszem az életemet, mint ezt a cigarettát.

S ezzel második Illés próféta elővette elegáns cigarettatárcáját, egy cigarettára rágyújtott, egyet szippantott s azután eldobta. S látva, hogy egy suhanc felkapja a cigarettát, prófétai ihlettel így folytatta:

— A hogy ez a suhanc mohón fölkapja, a mit én elejtek, úgy fogjátok egykor ti is mohón keresni tanításomat, de én már nem leszek és ti sirni fogtok.

Es csodálatos, — a keményszivű hallgatóság egyetlen könnyet sem tudott ejteni.

De annál többet sirtak Zion City városának a lakosai, mert a rengeteg pénz, a mibe a new-yorki kirándulás került, csödbe juttatta a szent várost. A new-yorki út nem hozott egy centet sem, sőt még áldozat sem akadt, aki a terem közepén elhelyezett vízmedencébe engedte volna magát, mint leendő új hívő, bemeřitetni.

Zion Cityben a csőd megnyílt. Két millió korona volt a sürgős követelések összege. Mindenre rátette kezét a tömeggondnok. Dowie azonban nem esett kétségbe, sőt hívei még erősebben biztak benne, hogy ő van hivatva fölépíteni a Sion várát és az emberek szívébe csöpögtetni a hit malasztját.

S a követelést csakugyan kifizették, — nem ugyan Dowie, hanem a jámbor hívei.

* * *

Azok, kik Dowieval beszéltek, mondják, hogy semmiféle képzettsége, műveltsége nincsen. Valóban szinte megfoghatatlan, hogy még a 20-ik században is hihetnek emberek egy ilyen prófétai hitben. Nem kell azonban elfelednünk, hogy volt, van és lesz mindig bizonyos elem minden nagyobb népességnél, mely hajlandó hinni a fantasztikusban, a csodálatosban és kész akármilyen vallásos szenzációra, a minek nincs helye a megállapodott hitvallásokban.

Minket ugyan nem nagyon, de hiveit közelebb-ről érdekli az a körülmény, hogy Dowie jelenleg világkörűli útjára indult és az egyházi vagyonból utiköltségre csak ötven millió koronát vett magához.

GYÁSZ-ROVAT.

GULYÁS LAJOS

1843—1904.

(Folyt. és vége.)

A kisújszállási református egyházra, mely még egy éve alig van, hogy főgymnasiumának kiváló igazgatóját, néhai Dr. Pallagi Gyulát elveszítette, ismét súlyos gyász és megpróbáltatás terhe nehezül.

Krisztusi jó lélekben, tudományban és ékesen-szólásban egyaránt gazdag egyik lekipásztora, Gulyás Lajos több mint két heti súlyos szenvedés után február 3-án elhunyt.

A kik szívósnak, erősnek mutakozó testi szervezetét s azt a féltő gondot, mértékletességet, melyel egészségét mindig óvta s biztosítani igyekezett, — ismertük: patriarkai kort jószoltunk neki. S ime az életelő kórnak csak egy rohama, az Ur akaratának csak egy lehellete kellett: „elhervadt a virág, ki-dőlt a büszke cser!”

Nemcsak a kisujszállási református* egyház, de egyházkerületünk, sőt az egész magyar református Sion vesztés az ő halálával, mert egyike volt a puritán lelkű kálvinista papság legkiválóbbjainak. Olyan ember, a kiből a legnemesebb lelkészi és általános emberi jellemvonások szívet, lelket gyönyörködtető harmoniában egyesültek. A kit úgy hivatalos működésében, mint a magán érintkezésben csak tisztelni, szeretni, becsülni lehetett.

Élettörténetének vázlatát részben Szinnyi Józsefnek „Magyar írók élete és munkái” c. műve nyomán a következőkben foglaljuk össze:

1843. február 26-án született Szentesen, Csongrád megyében. Atyja Gulyás István odaváló iparos, anyja Keszi Hajdu Anna. Elemi iskoláit szülő városában végezte a legutolsó félév kivételével, melyet a német nyelv elsajátítása végett a budai ág. ev. népiskolában töltött. 1856. őszén, miután az első osztályból magán vizsgálatot tett, a szarvasi ág. ev. gymnasium második osztályába lépett s itt maradt míg a hatodik osztályt is be nem fejezte. Tanárai közül különösen Tatay István volt reá nagy hatással, a ki a Pieridák berkébe is bevezette. Tanulótársaival alapított kis önképzőtársulatukban lázas tevékenységet fejt ki s egy költeményével pénzjutalmat is nyer. 1861-ben a debreceni főiskola 7-ik osztályába kerül. Itt — mint maga mondja — más viszonyok közé jutván, fejlődése más irányt vett: „a költészetnek hátat fordítottam, vagy az énnekem.” Feltűnő szerepre nem vágyva, ilyet nem is vive, a komoly tanulásra, olvasgatásra adja magát.

A gymnasiumi osztályok megfutása után szintén Debrecenben a theologiai szakra lép s ezt 1867-ben kitűnő eredménnyel végezi be. Ekkor a tanári kar mint esküdt diákot tanítóul alkalmazza előbb a negyedik elemi, majd a polgári iskolában. Az 1867—68-ki iskolai évben egyuttal a szembeteg Menyhárt János tanár helyett a theologian az ó-szövetségi bevezetést adja elő. Tanulói pályafutását 1871-ben a seniorsággal fejezi be.

Mint esküdtfelügyelő az ifjuság szépirodalmi önképző-társulatának s a részben általa alapított hittanszaki önképző-társulatnak elnöki tisztét is viselte. Utóbbi egyesületre élete végéig nagy kegyelettel emlékezik s 1895-ben megjelent halotti imáé és beszéd-gyűjteményének tisztá jövedelmét is ennek javára ajánlja fel. Kisegítőképpen több-kevesebb ideig tanított még ezidőtájt a ref. leány-növeldeben, a tanítóképezdeben és a kereskedelmi iskolában is.

1871. elején Révész Bálint püspök hívja maga mellé segédlelkészül, hol 1873. áprilisig működött. Terhes kápláni teendői mellett az 1871—72. iskolai évben a kolozsvári egyetemre távozott Ladányi Gedeon helyett a gymn. 7-ik osztályban a középkor történetét tanítja; sőt egyidejűleg a két felső osztályban a vallástant is.

1873. ápr. 27-én foglalja el a nagybányai lelkészi állást, hova egyhangulag választották meg. A rákövetkező hónapban nőül veszi Vetéssy Mihály debreceni tisztviselő leányát Rózát. Ideálisan boldog

családi életüket az Ég három gyermekkel áldja meg, a kik közül azonban csak egy, immár ügyvéd fia Dr. Gulyás Lajos van életben.

1875-ben avattatott fel lelkésznek, mely alkalommal 55 lelkésztársa őt választotta ünnepi szónokul.

Nagybányán csakhamar kivívja mind hiveinek, mint általában a társadalomnak tiszteletét és nagyrabecsülését. Súlyos adósságokkal küzdő egyháza anyagi ügyeinek rendezésén fáradhatatlanul buzgódik s istenadta tehetségének minden erejével munkál az igazi vallásosság építésén. Miért is a szeretetnek, kitüntető bizalomnak többször többféle jeleivel halmozzák el. Egyszer díszes paláttal, más-kor ezüst asztali készlettel lepik meg.

1881-ben a nagybányai egyházmegyének tanácsbírája lesz.

Lelkészi teendőinek végzése mellett sűrűn bo-csát közre nyomtatásban különféle alkalmi imákat, beszédeket s munkatársul szegődik több egyházi és világi lap mellé; egyebek közt a helybeli lap mellé is.

Kedves emlékü mozzanata itteni életének, a mit adomázás közben később maga is felelevenít, hogy Jókai Mórnak egy nagybányai kirándulása alkalmával a nagy költő őt, mint üdvözlő szónokot a színpadra menő közönség előtt megölelte, megcsókolta.

1886-ban a népes kisujszállási egyház választja meg Illyés Bálint helyére lelkészének. S itt a kiszélesült, terhesebb munkakörben is lankadást nem ismerő lelkesedéssel tölti be lelkipásztori tisztét. Nagy gonddal kidolgozott, költői lendületű egyházi beszédei, imái itt is lebilincselő hatással vannak hallgatóira. Minélfogva Kisujszálláson is az a tisztelet és nagyrabecsülés övezi mind egyházának tagjai, mind az egész társadalom részéről, a minőben már Nagybányán is része volt.

1891-ben a hevesnagykunsági egyházmegye tanácsbírájának választja. De felruházza egyéb kitüntető megbízásokkal is, mint p. o. tanügyi bizottsági elnökséggel, a lelkészegylet alelnökségével. A kisujszállási ref. főgymnasium igazgatótanácsának haláláig elnöke, a helybeli uri kaszinónak két éven át szintén elnöke volt. A vármegyén mint népnevelési bizottsági tag szerepel.

De lelkészi teendőinek s az említett tisztségeknek viselésén felül nem szünetel korán elkezdett irodalmi munkássága sem. Mint régebben, most is dolgozik — többször álnév, vagy jegyek alatt — a Debreceni Prot. Lapba és más lapokba is. Munkatársa marad Czelder Márton Egyházi és iskolai Figyelőjének, melybe már 1879. óta dolgozott és a szintén Czelder által alapított Evangyéliumi Lelkészi Tárnak. Mindkettőben több, részint német források után irt, részint eredeti, a gyakorlati theologia körébe vágó dolgozata jelenik meg. Rácz Károly Szabad Egyházának szintén rendes dolgozótársa. Alkalmi egyházi beszédeinek, imáinak száma is egyre gyarapszik. 1895-ben „Temetés. Halotti beszédek és imák.” c. alatt egy kötetet közre is bo-csát belőlök. A kritika kedvezően fogadja. Szász Károly p. o., ki még kéziratban olvasta volt, így nyilatkozik felőle: „E papi dolgozatnak igen nagy érdeme és gyakorlati értéke az, hogy bár alkalmiak, mégis általános érdekiek, evangéliumi szelleműek és világos, természetes irányuknál fogva mindenki által bárhol, bármikor használhatók; így lelkésztársainknak igen jó

segítségül, vagy könnyebbségül szolgálhatnak. "Egyébb iránt ő maga mint szerző is találó szavakkal mutatja be előszavában gyűjteményét: „Temetési beszédet és imát sohasem irtam robotból és mindenkor a szívhez igyekeztem szólni: a megható az az eszmény, a mely felé törekedtem Szeretem a könyvet látni a temetésen és azután a hit szelid megnyugvását az arcon: mint a tengeri vihar után a derült Eget."

Mi hozzátehetjük, hogy egyébb fajta egyházi beszédet és imát sem irt, nem is mondott soha robotból. A szívekhez igyekezvén férni, a művészi kidolgozással, az ékesen szólni tudás adományával párosult igaz lelkesültség mindig meg is nyitotta oda neki az utat. Keresztényi szelid jó lelke, fedhetlen élete és az általa hirdetett igék, erkölcsi elvek között ellenmondást a cynismus sem fedezhetett fel.

Folyó évi január közepén egy súlyos belső baj váratlanul, szinte orvul támadta meg; s hiába vette fel ellene a küzdelmet a hitvesi szeretet, az orvosi tudomány és mindnyájunk aggóató imája, február 3-ik napján befejezte áldott életét.

Temetése febr. 5-én d. u. 2 órákor a kisujszálási egyház közönségének, a város társadalmának, a hevesnagykunsági egyházmegyének nagy részvéte mellett ment végbe. A templomban Győri Lajos kenderesi, a sirnál Török Imre kunhegyesi lelkészek mondottak megható imákat. Utóbbi helyen Harsányi Pál debreceni főiskolai senior, mint a hittanszaki önképző társulat küldötte is beszélt. A nagybányai ref. egyház pedig küldöttséggel képviseltette magát és ravatalára koszorút helyezett. Gyászdalokat a helybeli tanítói és főgymn. ifjusági énekkar énekelték.

Valóban méltán mondta az egyháza által kibocsátott gyászjelentés:

„Hiveinek áldó kegyelele virraszt a felejthetetlen jó lelkész felett!”

Szeremley Barna.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Gróf Degenfeld József elindulása.**
Egyházkerületünk buzgó s fáradságot nem ismerő főgondnoka, *Gróf Degenfeld József* f. hó 16-án délelőtt 9 órákor indult el Debrecenből amerikai útjára. Tisztelői közül sokan jelentek meg a vasuti váróteremben, hogy a lelkes s népszerű magyar főurnak szerencsés utat kívánjanak. Különbén Nagyvárad, Budapest érintésével f. hó 18-kán csütörtökön érkezik ő méltósága Fiuméba. Ott lesz másnap délutánig, a mikor, — tehát 19-én délután — hajóra száll s Palermóban, Nápolyban, Algirban és Gibraltárban történő rövid megállás után február 27-én fog ez utóbb említett állomásról az Atlanti-oceánnak nekivágni. Március 7-én érkezik meg Amerika földjére New Yorkba s haza csak május elejére várjuk őt. Nagy és nemcsak a kálvinismus, hanem a magyarság szempontjából is fontos feladat megoldására vállalkozott

Gróf Degenfeld József. Isten vezérelje és segítse őt fáradságos útján; kísérje siker törekvéseit s erőben, egészségben láthassuk őt viszont!

— **A „Magyar Szó” felelős szerkesztőjének Tek. Dr. Pályi Ede urnak szives figyelmébe.** A „Debreceni Protestáns Lap” f. évi február 6-án megjelent 6-ik számában felszólaltunk az ellen, hogy egy magát kifejezetten protestáns jellegűnek valló s mint annakidején hirdette is volt (mi nem tudjuk: úgy van-e csakugyan, — de úgy volt hirdetve!) immár egy év óta nem is magán ember tulajdonát képező, hanem a protestáns egyházak, testületek, egyházi és világi férfiak, mint részvényesek birtokába átment hirlap t. i. a „Magyar Szó”, — egy kizárólag katolikus jellegű ünnep után való napon éppen úgy felényi alakban és tartalommal jelent meg, mint a klerikális sajtónak bármelyik speciése. Felszólaltunk szeliden, — senkit nem gyanúsítva, de mint hozzánk illik: öntudatosan. E felszólalásunkra *Tek. Dr. Pályi Ede* ur, mint a „Magyar Szó” felelős szerkesztője nevezett lap február 14-én megjelent 39-ik számában hosszasan és érzékenykedve válaszol. Erre a válasza meg nekünk van egy pár rövid és tiszteletteljes szavunk. Először is kijelentjük, hogy az a hosszú cikk merőben felesleges volt. Mi semmi másról nem irtunk, mint csupán csak arról, hogy a „Magyar Szó” február 3-án félalakban és felényi tartalommal jelent meg. Ha 3 sorban minden érzékenykedés nélkül, szárazon azt méltóztatik erre írni: „elismerem; úgy volt; de hát . . . majd ezentúl nem úgy lesz”, nekünk most szavunk sem volna. De mert *Tek. Dr. Pályi Ede* ur fent megnevezett válaszában más dolgokat és kérdéseket is belevon s ezekkel kapcsolatban nem elégszik meg a különben mindenkit jogosan megillető védekezéssel, hanem nyomban vádol is: tehát meg fogja nekünk bocsátani, ha ezekkel a dolgokkal és kérdésekkel röviden, tárgyilagosan s az övéhez hasonló „teljes tisztelettel” mi is foglalkozni kívánunk, s reméljük egyben-másban neki felvilágosítással is szolgálhatunk.

Először is megjegyezzük, hogy *Tek. Dr. Pályi Ede* urat senki sem vádolta meg azzal, hogy „ő katolikus kultuszt üz.” Erre a meg sem született vád ellen való védekezésre tehát kár volt az időt és a tentát vesztegetni. Mi azt mondtuk, s e véleményünk mellett ma is és mindenkor állunk, hogy ha az a „Magyar Szó” csakugyan a magyar protestánsok lapja, — akkor nem szabad neki a kizárólag katolikus jellegű ünnepnapokon ünnepelni, mert lehet és van is ezen kath. ünnepek között olyan is, mely egyenesen ellenünk protestánsok ellen van statuálva. (p. o. az „Urnapija!”) Ezt talán *Tek. Dr. Pályi Ede* ur nem is tudja, — hiszen ez merőben dogmatikum! — de ha tisztelettel megmagyarázzuk, azzal talán még nem szolgáltattunk okot az érzékenykedésre? Hogy négy évig nem vettük észre a dolgot? No igen! De hiszen éppen csak egy esztendő óta protestáns részvényeseké a „Magyar Szó”; azelőtt másoké lévén, semmi jogunk nem volt ahhoz, hogy akár az efféle kérdésekbe is beleszóljunk. Azóta azonban van!

Tovább menve, — kár volt ebbe a dologba a *Báró Bánffy Dezső* ur nevét és személyiségét még csak be is vonni. Mi ugyan büszkeségünknek és dicsekedésünknek tartjuk, hogy a magyarságnak, hazafiságnak és a szabadelvű protestántismushoz ezt a monumentális alakját szerencsénk van tábo-

runkban tisztelhetni, — de kijelentjük, hogy ebbe az aprólékos ügybe oly ártatlanul került bele, mint Pilátus a „Credo“-ba! Tek. Dr. Pályi Ede urnak azonban úgy látszik, főként éppen *Báró Bánffy Dezsővel* volt valami végezni valója!

Hát ezelőtt néhány hónappal, mikor a „Magyar Szó“ t védelmeztük, kijelentettük már, hogy mert a „Magyar Szó“ politikai lap is, — és első sorban csakis az, — annak az irányításába beleszólni semmi jogunk. Am tessék olyan politikai irányzatot szolgálni, aminő éppen tetszik. Ez reánk nézve egészen közömbös. Ma is úgy gondolkozunk. De az ellen határozottan felemeljük a szavunkat, hogy akár a „Magyar Szó“, akár bárki más, nagy embereink ellen csak azért indítson harcot, mert ezek a támadókkal történetesen nem egy és ugyanazonos politikai zászló alatt küzdenek. Nekünk tökéletesen mindegy, akár milyen legyen valakinek politikai pártállása; az egyházban nem politizálunk; ellenkezőleg a ki azt teszi, azt feltétlenül elítéljük. Nekünk az egyházban nem állampolitikusok, hanem bátor, nyílt, áldozatkész, istenfélő, öntudatos és kötelességteljesítő emberek kelleneek s a kikben ezek a kellékek megvannak, azokat szeretjük, tiszteljük, megbecsüljük... bárminő politikai elveket valljanak is különben! Ezért nem fogjuk elejteni *Báró Bánffy Dezsőt* soha, még akkor sem, ha talán Tek. Dr. Pályi Ede urnak, vagy a „Magyar Szó“-nak, vagy bárki másnak az ő állampolitikája nem tetszik. Ezzel legyünk egyszer s mindenkorra tisztában. Pedig politikai elveink nekünk is vannak s azokkal ott, a hol kell, bátran elő is állunk. De tudunk is, akarunk is distingválni.

Kár volt tehát e nagy emberünkbe belekötni most is. Bizonynyal mondjuk: méltatlanul történt ez s az a „Magyar Szó“ éppen úgy hallgathatott volna *Báró Bánffy Dezsőről* most is, a mint hallgat felőle már hónapok óta! Különben is ne méltóztassék azt gondolni, hogy az a magyar protestáns lelkes kar elfelejtette volna, hogy ki neki *Báró Bánffy Dezső*! Oh nem! Tudjuk még, hogy a kongruát ő csinálta meg. Azt is tudjuk, hogy mit jelent ez pusztán a magyarság szempontjából is! Ő volt az, a ki másfél évvel ezelőtt emlékezetes egyházkerületi megnyitójában bátran „megállj“-t kiáltott a veszedelmesen előre nyomult klerikális hatalomnak s most látjuk, hogy tulajdonképpen ez a beszéd volt az, mely az ev. ref. egyetemes konvent s az ág. ev. egyház egyetemes gyűlése által kiküldött s az 1848. XX. t.-c. végrehajtásában, meg a két protestáns egyházat közösen érdeklő egyéb ügyekben dolgozó bizottság ismeretes munkálatának is alapul szolgált. Ilyen emberéről nem szokott a magyar protestáns egyház megfélekezni...!!! Megbecsüljük őt s ha kell meg is védelmezzük!

A „Magyar Szó“ anyagi ügyeit is méltóztatott felhozni? Bocsanat! Ez nem reánk, hanem a *részvénytársaságra* tartozik s bennünket legfeljebb csak annyiban érdekel, hogy mi is a részvényesek között vagyunk. E kérdéssel tovább szántsándékkal nem is foglalkozunk. Megvárjuk a számadást. No hát, hogy is kerül ez a „Gyertyaszentelő“ kérdésebe!?

A mi végre azt a bizonyos „golyót“ illeti, — meg a vett sérelmeket? Jobb azokról nem is beszélni. Mi mindenféle párbajozást elítélünk a keresztyén morál szempontjából. Méltóztassék elhinni, hogy mi is kapunk egyszer smásszor eleget a „Magyar Szó“-ért és *talán legtöbbit éppen azok részéről a kik ma ennek a „Magyar*

Szó“-nak olyan melegkeblű barátai...!!! Minden sérelmet természetesen nem hoztunk nyilvánosságra; de ha méltóztatik lapunk szerkesztői üzeneteit a falka esztendőkről átnézni: azokban sok bizonyosság fog melettünk szólani. Tudnánk még sokat mondani; de hát minek? A magyar protestáns lelkes kar elég érett arra, hogy lásson s gondolkozzék!

— **Hajduszovát 2, kettőezer koronát szavazott meg a debreceni egyetemre!** Van itt közel Debrecenhez egy értelmes, s csupa kálvinisták által lakott jóra való község, melynek nagy Debrecen városa valaha földesura volt. E község neve: *Hajduszovát*. Lakosságát régóta és közvetlenül ismerjük s kulturális téren hozott áldozatkésztségéért mindig becsültük. Hogy nem hiába, — azt ez a jóra való község most azzal mutatta meg, hogy f. hó 13-án tartott községi képviselőtestületi ülésében, minden felhívás nélkül 2, kettőezer koronát szavazott meg a debreceni egyetemre oly feltétel alatt, hogy azt 10 év alatt évi kétszáz koronával fogja lefizetni. Ertesítőnk levelét a következő tanuságos és okos megjegyzéssel zárja be: „*Milyen hamar megvalósítható lenne az a nagyszerű intézet, ha a politikai hatóságok minden vezetésük alatt álló s szavukra hallgató erkölcsi testületet felbuzdítanának lelkes áldozatokra!*“ Igazad van! S a célunk csakugyan az, hogy minden erkölcsi vagy községi testületet megkeressünk e célra vármegyénkben. De *Hajduszovát* értelmes képviselőtestülete előtt kalapot emelünk, mert ime a megkeresést sem várva be, legelső helyen adott példát arra, hogy mit kell tennünk, ha csakugyan akarunk valamit! Ez az értelmes, pusztán földmivelőkből álló nép megérdemli azt, hogy nagyra becsüljük. De megérdemlik kétségen kívül vezetői is. Sok ilyen embereket nekünk s akkor hamar meg fognak szégyenülni azok a Tamások, a kik ha a debreceni egyetemről beszélünk, mindig csak kétkedve rázzák a fejüket! Különben a képviselőtestületi gyűlés idevonatkozó jegyzőkönyvi kivonata így hagzik:

*

„*Cikkelye* a Hajduszovát községi képviselőtestület 1904. évi február hó 13. napján tartott tavaszi rendes közgyűlése jegyzőkönyvének. 2. szám. A községi előljáróság felkérése folytán Jakucs Sándor ref. lelkes ur ismerteti a debreceni református egyetem ügyét; elmondja, hogy református egyházunk mindig nagy szeretettel ápolta az iskolát, mely a világosságot, a tudományt terjeszti, a népet neveli, nemesíti; most is az a szándéka, hogy míg az ország nagy városai versenyeznek egymással az állam által felállítandó harmadik egyetemért, addig a tiszántúli egyházkerület a hívek ismert áldozatkésztségéből már eddig gyűjtött alapot minél előbb megnövelje, kiegészítse annyira, hogy Debrecenben a református főiskolát egyetemmé fejlessze. Minden igaz református embert, minden községet megkeres

e cél érdekében; tőlünk, a kik hozzá legközelebb vagyunk, szintén azt várja, hogy anyagi erőnkhez képest elősegíteni az egyetem létesülését ne késlekedjünk. A határozati javaslatot:

Hajduszovát község közönsége a debreceni protestáns egyetem mielőbbi felállítását anyagi áldozattal is elősegíteni óhajtván, az egyetem javára 2000 korona készpénz adományt ad és felhatalmazza az elöljáróságot, hogy ez összeget 10 év alatt 200 koronás részletekben a rendes költségvetésbe vegye fel és minden év október 1. napján fizesse ki — egyhangulag elfogadta a közgyűlés. Kiadta: *Nádházi Béni* jegyző."

— **A debreceni református collegium szól hozzátok, Szeretteink, Testvéreink!** A debreceni református collegium, melynek fundamentuma a lángoló és örökké élő haza- és tudományszeretetről regél. A debreceni collegium, melynek minden egyes téglája a mi nemes szívü és áldozatra kész dicső őseinkről beszél. Az a debreceni református collegium, melynek évszázados falai között ma is Boeckaynak, Bethlennek, Rákóczinak és Kossuthnak lelke leng! Mi, ez intézet szellemi gyermekei, a debreceni református collégium diáksága, eljövünk hozzátok lángoló hon- és tudományszerelmünkkel, szívünknek jóságával, igaz tudásunkkal, hogy fennen hirdessük e collegiumnak jelszavát: „Imádkozzál és dolgozzál.“ Hívunk mindannyiótokat, mint Szeretteinket és Testvéreinket, jöjjetek, együtt lelkesüljete velünk a magasztos eszméért, a Debrecenben létesítendő protestáns egyetemért, az Istenért, a Hazáért, a szabadságért! Nagy-Kun-Turkeve nemes városának református templomában 1904. február 28-án, délelőtt 9 órakor ünnepi istentiszteletet tartunk a következő műsossal: a) Felálló ének 37. dicséret 1. vers. b) Közének a 74. dicséret 1—2—3—4. verse. c) „Téged hiszünk . . .“ Bognártól. Énekli: a debreceni collegium énekkara. d) Imádkozik és egyházi beszédet mond: Eröss Lajos, a debreceni theológián a hittan tanára. e) 76. dicséret. Férfi-karra irta Id. Sz. Nagy Károly. Énekli: a debreceni collegium énekkara. f) Közének. A városháza közgyűlési dísztermében pedig ugyanazon nap, délután 2 órakor Egyetemi Hangversenyt rendezünk, a következő műsossal: 1. „Vársz-e rám a forrás partján?“ Meet me at the Founthain. Szövege P. P. Blisstól, zenéje Ira D. Sankey-től. Előadja a debreceni collegium énekkara. 2. A collegium tanárait és diákságát bemutatja: Harsányi Sándor turkevei református lelkész. 3. Az ünnepélyt megnyitja: Csiky Lajos, a Ferencz József rend lovagja, a theol. akad. dékánja, a Hittanszaki Önképző Társulat és a főiskolai énekkar felügyelő tanára. 4. Rákóczi a határon. A Kövesdy-féle pályázaton 1902. évben 400 koronát nyert pályamű, Lányi Ernőtől. Előadja: a debreceni collegium énekkara. 5. Czinka Panna. Irtá: Farkas Imre. Szavalja: Tóth Sándor hittanhallgató. A kísérő cigány-zene-kart vezeti: Peley József hittanhallgató. 6. Londoni gyalog utjáról beszél: Erdei Károly hittanhallgató. 7. Kuruc-dalok. Énekli: Hajdu László joghallgató. A kísérő cigány-zene-kart vezeti: Peley József hittanhallgató. 8. Ének a virágról. Irtá és felolvassa: Baja Mihály hittanhallgató. 9. Népdal-egyveleg. Doopler Károlytól. Előadja: a debreceni collegium énekkara. 10. Csokonai V. Mihály „Dorottya“ című költeményéből részletet szaval: Baróthy István hittanhallgató. 11. Lengyel bordal. Stehle-től. Előadja:

a debreceni collegium énekkara. 12. Az ünnepélyt bezárja: Harsányi Pál, a debreceni collegium seniora, a Hittanszaki Önképző Társulat elnöke. 13. Dal a Tihanyi Echohoz. Férfi-karra irtá: Mácsay Sándor. Előadja: a debreceni collegium énekkara. A hangverseny belépő jegyeinek ára: Számozott ülőhely 2 k. Földszinti állóhely 60 fill. Karzati állóhely 40 fill. Jótékonyág a szívnek és a szeretetnek legszebb gyümölcse! Kösse össze szívünket a szeretet, az áldozatkészség lelke, hogy hadd éljen és virágozzék hön szeretett collegiumunk, hadd éljen és virágozzék e hon, benne a szabadság és a világosság, evangéliumi szent vallásunk örökkön örökké. Hazafias szeretettel a debreceni collegium diáksága.

— **Levél a szerkesztőhöz.** Nagytiszteletű szerkesztő ur! Megvallom sok ideig tünődtem rajta, megírom e, elküldjem-e e levelet becses lapjába nagytiszteletiségednek, respective a nagyközönségnek! Tünődtem e levélben foglaltakért, melyeknek publikálását (jól tudom) a keresztyénies elv, protestáns felfogás, s talán a jó ízlés is kizárja. Hiszen jó keresztyénnek — általában igaz embernek — lenni nem érdem, míg rosznak lenni bűn. A puritán felfogást, józan keresztyénséget hirdető protestáns iskolákban meg úgy tanultuk, hogy a jó cselekedet az élő hit gyümölcse, de ha azt fitogtatjuk, annak cégtől teszünk, nagyképüsködés, farizeusság hibájába esünk. Ezeknek az ostromozását meg nagytiszteletiségedtől is tanultuk, mikor a farizeusi jellemekről a többek közt így szólt: „En az imádságban is inkább elmerülök, mint kimerülök, s miként legbensőbb titkaimat, ezt sem szeretem piacra vinni“ . . . ! Mindezeket tudva végre mégis úgy vélttem; nem vétek talán sem a keresztyénies felfogás, sem az ildomosság ellen, ha az alábbi dolgot nyilvánosságra hozom. A kolozsvári egyetemen — távol a debreceni protestáns alma matertől — vagyunk egy néhányan, a kik a debreceni collegiumból kerültünk ki és a kiket azon iskolához gyermeki ragaszkodás fűz. Mi az ott beszített emléket lelkünk mélyén őriztük, azon iskola, s benne a magyar haza és protestáns Sion adóssainak érezzük magunkat. Életünk célja e nagy adósság lerovása lett. E néhányak — a mint a nemsokára beküldendő alapítólevélből a quantum és nevek láthatók lesznek — főként e lap, mint a protestantismus organuma által érintetve, buzdítva elhatároztuk, hogy míg élünk, minden évben 20 koronával (vagy megváltva egy summában) járulunk a Debrecenben felállítandó protestáns egyetem anyagi tőkéinek gyarapítására. Biz ez nem nagy valami, de adja Isten, hogy jó példa legyen. Hiszen sok apró cseppből lett a nagy tenger. Mi a lelkünkben érzett boldogító megnyugvás mellett még csak azt akartuk megmutatni, hogy nem vészett el a híres protestáns adakozás. Nem, csak egyes dús-gazdagok ezrei váltattak a szegények ezreinek filléreire. Már pedig — ugy-e Nagytiszteletű Ur — Isten előtt kedves a szegény fillére is.* Tisztelettel hálás tanítványa Kolozsvárt, *Szabó Miklós*.

— **A „Sárospataki Lapok“** f. évi 7-ik számából vesszük át szóról-szóra a következő gondolkozásra méltó hirt: „A pénz a fő, az erkölcsiség semmi! Ezt kell ráolvasni a magyar politikai világra s kormányra abból az alkalomból, hogy Zemplén várme-

* Kedves bizony! S igazán szép s megható a Debrecenhez való ragaszkodásnak ez a bizonyossága. Vajha követésre találna. Szerk.

gyének azt a határozatát megsemmisítette a belügyminiszter, a mely szerint koresmákban és pálinka mérésben vasárnap és ünnepek alkalmával nem szabad italt mérni. Zemplén vármegye böles, okos, erkölcsös, emberies határozatát megfélebbítették a koresmárosok, a pálinkamérők s gróf Tisza István, a belügyminiszter, a felebbezőknek adott igazat, a kik tehát tovább is mérhetik, árulhatják a lelket testet ölü mérget. A pénz a fő, — a szesz-jövedelem a fontos, — az adó minden: az állampolgárok testi, lelki épsége az semmi, erkölcsisége hitvány, értéktelen dolog! . . . És ne azokat a koresmárosokat és pálinkásokat ítéljük el, noha azokra is ráillenék, hogy a nép akkor lássa őket, mikor a hátuk közepét: hanem azokat a vezető embereket, politikusokat, kormányférfiakat, a kik az alkoholizmus ellen prédikálnak nagy vízeket: de boráradatot isznak, illetőleg bor-pálinka áradatot zudítanak a nép nyakába. . . . Nem helyes dolog ez, sőt néprontási művelet!

— **Egy tevékeny főgondnok.** (Beküldve.) Luby Géza a szathmári ev. ref. egyházmegye főgondnoka s a fehérgyarmati kerület országgyűlési képviselője már három farsangon rendezett prot. bált Budapesten, fehérgyarmati bál cím alatt „a szathmári egyházmegye lelkészi és tanítói gyámintézete“ javára; sőt e telen szegény egyházaknak is juttatott abból. Évről-évre több száz koronát szerzett ez uton a buzgó főgondnok. Érdekes megemlíteni, hogy ez a tevékeny főgondnok a katolikus vallásból tért át hozzánk. Ime most testestől-lelkestől a mienk! Érdekes az is, hogy ő a majdnem tiszta református fehérgyarmati választó-kerületet képviseli az országgyűlésen. És pedig hogyan? Sok felemelt kongrua; kieszközölt tanítói fizetéskiegészítés; államsegély; ingyenes iskola-építéshez való faanyag; országos segély gyűjtési engedély stb. . . . mondja ezt meg; melyekben fáradozni soha meg nem szűnik. Ha ezeket olvassuk, szinte önkénytelenül azon óhaj támad szívünkben, hogy ez a káposz gondnok és egyházmegye; kerület és képviselő között soká tartson!

— **Értelemzavaró sajtóhiba** csuszott be a 7-ik szám 104. lapja 3-ik bekezdése 6-ik utolsó sorában „mai izlésnek“ helyett „más izlésnek.“ Ugyanazon hasáb 4-ik bekezdése 5-ik sorában „elmékedés“ helyett „emelkedés.“

— **A ki kertjét szereti,** szép virágokat és kitünő konyhakerti terményeket akar, az fedezze mag szükségletét Mauthner Ödön es. és kir. udvari magkereskedésében Budapesten, Rottenbiller-utca 33. A cég idei árjegyzékét, mely 226 oldalra terjed, kívánatra mindenkinek ingyen küldi. Ezen árjegyzék az általánosan ismert, világhírű, kitünő magvakon kívül, még a különösen érdekes és meglepő konyhakerti-és virágujdonságoknak egész sorozatát is tartalmazza.

Pályásat.

Az alsószabolcs-hajduvidéki egyházmegyébe kebeleztetett martonfalvi egyházban, a lelkészi állomás lemondás folytán megüresedvén, arra pályázat hirdettetik.

Az állomás IV-ed osztályu. Az 1904. évre megállapított fizetéskiegészítés 934 korona 70 fillér. Pályázati kérvények ez évi március 20-ig.

Zsigmond Sándor espereshez, Hajduböszörménybe küldendők.

Debrecen, 1904. február 15. **Kiss Áron**
püspök.

Pályásat.

Segédlelkésként keres Miklós József elaggott, munkaképtelen lelkész Gecsében Bereg vm. Fizetés teljes ellátás és 500 korona pénz. Állás azonnal elfoglalandó.

Szerkesztői üzenet.

Cs. B. Furta. A mint terünk engedi közlöm. Szivesen veszem az általad említett könyv jelzett részéből azt a bizonyos részletet is. Csak sziveskedjél beküldeni. Majd átolvasom s bizd rám a döntést. — **Z. S. Berettyoujfalu.** A tényállás ez egy férj neje ellen válóper indit. A válóper folyama alatt egy nővel törvénytelenül él s ettől, még az elváltató ítélet meghozatala előtt gyermeke születik. Az elváltató ítélet után azonnal elveszi a másik nőt. A polgári házasságkötés tanusítványával elkészhez mennek. Ez a jegy et rovatába a tanusítvány alapján beírja, hogy a gyermek törvényesített. Ennek az embernek pedig egy atyjafia szép darab vagyont hagyott; de ez a vagyon, ha törvényes utód nincs, végrendelet szerint másra száll! Ez az ember a lelkész bejegyzését tudva, nyugodt volt s most kikergették a vagyonból. Kérdés mit tegyen? Hát először is az a lelkészi bejegyzés csak az egyházpolitikai törvények életbeléptetése előtt történhetett meg; mert 1895. okt. 1-től kezdve, miniszteri engedély nélkül a lelkész az előbbi anyakönyvekben semmiféle bejegyzést nem tehet. De még így is törvénytelen volt az a bejegyzés, mert a gyermek az utólag megkötött házasság által az egyházpolitikai törvények életbeléptetése előtt igen könnyen törvényesíthetett ugyan, ha t. i. a házasság megkötése után a férj két tanu jelenlétében a lelkész előtt a szóban forgó gyermeket a maga ágyekéből származottnak elismerte: de csak azon esetben akkor is, ha a gyermek születésekor mind a két fél szabad volt! Itt azonban a férj nem volt szabad, mert a gyermek születésekor az elváltató ítélet még nem volt meg! Itt ma már csak per útján kísérhető meg a jogorvoslat. — **Dr. M. F. Okány.** Hasznát fogom venni mindenkinek. — **G. P. Berlin.** Még nem olvastam át; de rövid idő alatt időt szakasztok rá. Ismervén az író erejét, előre is reménylem, hogy beválik. A mi meg a külföldi dolgok ismertetéséhez fűzött egyéni konjekturákat illeti, — azok nemcsak hogy bajt nem okoznak, de általában kívánandók is. Várom és szivesen veszem a többit is.

Tartalomjegyzék: Az evangéliumi bátorság. Dr. Bal-tazár Dezső. — Autonomia, jogegyenlőség, saecularisatio. Zoványi Jenő. — A debreceni református kollégium adattára. Balogh Ferencz. — Indítvány az új énekeskönyvre vonatkozólag a hevesnagykunsági ev. ref. egyházmegyéhez. Szügyi Dániel, Kreman Sámuel. — Emlékezés Spencer Herbertről. Sáfrány Lajos. — Külföld: II. Illés a szabadtó. Kuthy Zoltán. — Gyás-zo-vat: Gulyás Lajos. Szeremley Barna. — Különfélek.

Felelős szerkesztő: **ERŐSS LAJOS.**

A szathmári kiállítás,
(1903) jury tag, arany éremmel és diszoklevéllel kitüntetve.
Jobb és megbízhatóbb magvakat senki sem ad, mint

Fábián Béla

magkereskedése

Budapest, IX., Üllői-ut 73. sz.

Nagy képes árjegyzékét ingyen és bérmentve küld.

A tanuló ifjuságnak felette alkalmas **egyetlen magyar nyelvű** protestáns imakönyv a serdülő ifjuság számára. **Horváthné Ferenczy Ida** imakönyv a protestáns ifjuság számára. **Kun Bertalan** ev. ref. püspök ur ő méltósága rendkívül meleg hangú ajánlásával. Ára egyszerű kötésben 1 korona, diszes, gazdagon aranyozott vászonkötésben tokkal 2 k. 50 f. diszes bőrkötésben aranyfűzővel és dobozzal 3 k. 50 f. Kapható minden könyvkereskedésben, valamint a kiadónál: **Vadász M.** könyvkereskedőnél **Miskolcon**, aki az összeg előzetes beküldése esetén portómentesen küldi.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület kizárólagos bizományosai

László Albert és Társa HEGEDÜS S. és SÁNDOR I.

protestáns irodalmi és theologiai könyvkereskedése
Debreczenben.

Nagy árleszállítás!

Van szerencsénk a nagytiszteletű Lelkész urakat értesíteni, hogy az alanti theologiai műveket **tolyó évi február hó végéig a következő leszállított árakon** szállítjuk, ezen időn túl ismét a bolti árak lépnek életbe. Megrendelésnél az alanti jegyzék használható.

	Bolti ár	Most
Baur, Keresztyén egyház a IV., V., VI. századokban	4.—	2.—
„ Középkori keresztyén egyház	6.—	3.—
Benke, Isten országa, templomi és iskolai beszédek, 3 kötet	7.20	3.60
Borsodi, Templomi imák vasárnapok és ünnepekre kötve	4.—	2.40
Borsai, Erdélyi ev. ref. chorálkönyv	6.—	3.—
Chiniqy, A pap, a nő és a gyóntatószék	2.—	1.—
„ 5 év a r. kath. egyházban, 3 kötet	6.60	3.30
Csécsei, Vasárnapi imák, kötve	2.—	1.50
Csecsetka, evang. egyhá jogtan. kötve	16.—	10.—
Czelder, Alkalmi imádságok, kötve	2.—	1.50
Czike, Orációk, halotti és gyászbeszédek, kötve	1.50	1.—
„ Egyházi beszédek vászonkötésben	2.80	1.50
Dobos, Homiliák.	4.80	2.40
Dobos, Az úri ima, a keresztyénség magasabb szempontjából, kötve	2.80	1.50
Jancsó S., Kálvin élete és egyházpolitikája	2.—	1.—
Keresztes Kovács, Tájékozás az újabb theologia körében	5.20	2.60
Lang, Ker. sztyén Dogmatika	4.—	2.—
Lukacs, Egyházi beszédek	3.60	1.80
Madarász I., Újabb egyházi beszédek	4.60	2.30
Nagy K., Kálvin theologiaja	3.—	1.50
Szolnok, Hétköznapi imák	2.50	1.25
Theologiai értekezések	5.—	2.50
Vásárhelyi, Bibliái képek, Protestáns egyházi szónoklatok	4.40	2.20
Zabrák, Krisztus az én életm., Egyházi beszédek, 2 kötet, kötve	13.—	7.—

ORGONA!!

Nagyváradon, fő-utca 51/15.

UJ ORGONÁKAT

készíték a legujabb pneumatikus csőrendszer szerint, gólos-ládaival. Biztos működésért még a **legnedvesebb templomban is** kezeskedem.

ORGONÁIM az elképzelhető könnyedségű játszás-móddal birnak és mindamellett az egyes sipok a leggyorsabb játszás mellett is **precizen** azonnal megszólalnak. — Elvállalok továbbá

régi orgonákat átalakítás, javítása és hangolása a legjutányosabb árban.

ORSZÁGH ANTAL

orgona-készítő.

A „Neumann M.” cég debreceni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.”

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne tekintsék meg azt a kitünő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debreczenbe jöve ne mulasztják el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruházat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olcsóságának mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a **Neumann M.** céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy **Neumann M.** áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruai versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debreczen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPÍTÁTOTT: 1845-BEN.